

**ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО**

Факультет філології й журналістики імені Михайла Стельмаха

Кафедра української мови

ДИПЛОМНА РОБОТА

на тему: **ТИПОЛОГІЯ МОВНИХ АНОРМАТИВІВ У СУЧАСНИХ
МЕДІАТЕКСТАХ (НА МАТЕРІАЛІ ВІННИЦЬКОЇ ГАЗЕТИ «МІСТО»)**

Студентки 4 курсу УА групи

Освітньої програми Середня освіта.

Українська мова і література, англійська мова

Спеціальності 014.01 Середня освіта

(Українська мова і література)

Галузі знань 01 Освіта / Педагогіка

Ступеня вищої освіти бакалавра

Петренко Руслани Олександрівни

Науковий керівник: Прокопчук Л. В., доцент,
кандидат філологічних наук

Розширена шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Голова комісії _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Члени комісії _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

_____
(підпис) (прізвище та ініціали)

_____
(підпис) (прізвище та ініціали)

м. Вінниця – 2020 рік

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МОВНОЇ НОРМИ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ.....	6
1.1. Норма української мови як центральне поняття культури мови	6
1.2. Критерії класифікації мовних помилок	13
1.3. Причини виникнення анормативів	23
РОЗДІЛ 2. ТИПОЛОГІЯ МОВНИХ АНОРМАТИВІВ НА СТОРІНКАХ ГАЗЕТИ «МІСТО».....	34
2.1. Орфографічні помилки.....	34
2.2. Лексичні помилки	41
2.3. Граматичні помилки	63
2.3.1. Морфологічні помилки.....	63
2.3.2. Синтаксичні помилки	65
2.4. Пунктуаційні помилки.....	69
ВИСНОВКИ.....	75
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	79
ДОДАТКИ.....	84

ВСТУП

В останні десятиріччя в лінгвістиці спостерігаємо поживлення інтересу до проблем мовної культури в сучасній українській періодиці, що пов'язано зі зниженням рівня якості газетних текстів. Проблема мовних помилок хоч і має численну бібліографію, усе ж лишається відкритою і невичерпаною. Системний опис помилок на матеріалі газет запропонували Т. Бондаренко, А. Капелюшний, які простежили типологічні ознаки мовних помилок, з'ясували причини їх виникнення тощо. Проте рівень мовної грамотності сучасних друкованих ЗМІ, особливо регіональних, на жаль, залишається далеким від бажаного.

Актуальність теми дослідження зумовлена бурхливим розвитком інформаційних обмінів у сучасному суспільстві, який актуалізує важливу проблему – правильність поданої інформації. Правильність як в аспекті значення, змісту повідомлення, так і з погляду нормативного відображення того чи того знака, що допомагає легшому сприйняттю тексту реципієнтом. Дослідження причин виникнення помилок, систематизація відомостей про типології анормативів потрібні, як зауважує Т. Бондаренко, для виявлення найбільш помилконебезпечних місць, на які треба звертати увагу, особливо редакторам періодичних видань; для розроблення психологічних систем самоконтролю, для вдосконалення електронних механізмів генерування тексту, систем перекладу, редагування за допомогою комп'ютерних програм.

Мета дослідження – простежити дотримання мовних норм у регіональній газеті «Місто».

Реалізація поставленої мети передбачає вирішення таких **завдань**:

- окреслити зміст понять «мовна норма» й «анорматив»;
- систематизувати негативний мовний матеріал, здійснити лінгвістичний аналіз виявлених помилок;
- проаналізувати помилки, типові для українськомовних друкованих періодичних видань, на прикладі газети «Місто»;
- запропонувати шляхи покращення мовної ситуації на сторінках друкованих

ЗМІ.

Об'єктом дослідження є мовні одиниці, що засвідчують порушення норм сучасної української літературної мови.

Предмет дослідження становлять помилки, зафіксовані в матеріалах газети «Місто».

Обґрунтування висновків та кінцевих положень базується на використанні таких **методів дослідження**: лінгвістичного опису мовних фактів із залученням прийомів класифікації та аналізу документальної інформації, якою виступають газетні матеріали.

Теоретичне значення роботи полягає в можливості наочно побачити та проаналізувати види помилок у мові газети, що дає змогу визначити причини їх появи, окреслити найбільш актуальні види анормативів заради зменшення кількості негативного мовного матеріалу.

Практичне значення одержаних результатів роботи полягає в можливості її багатоаспектного використання в практиці редагування газетних матеріалів, під час укладання довідників і порадників. Результати можуть бути використані в процесі розроблення навчально-методичних матеріалів із лінгвістичних дисциплін та під час підготовки підручників і посібників з культури української мови.

Апробація результатів дослідження. За матеріалами роботи опубліковано 2 статті: «До питання про ємність поняття «норма літературної мови»» в електронному виданні за матеріалами IV Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції студентів, аспірантів та молодих учених «Актуальні проблеми мовної та літературної освіти» (2019 р.) та «Пунктуаційні помилки в сучасних медіатекстах (на матеріалі вінницької газети «Місто»)» у збірнику «Філологічні студії» факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (2020 р.).

Структура: робота складається зі вступу, двох розділів, висновків та бібліографії. Обсяг роботи – 88 сторінок.

У першому розділі – «Теоретичні засади дослідження мовної норми в українській мові» – розглянуто поняття «мовна норма», з'ясовано типологію мовних помилок, проаналізовано причини виникнення анормативів. У другому розділі – «Типологія мовних анормативів на сторінках газети «Місто»» – досліджено дотримання мовних норм у газетних текстах за період від 25.12.2019 р. до 11.03.2020 р.. Зокрема, виявлено помилки в текстах, скласифіковано їх, запропоновано правильні відповідники. У додатках подаємо словник-порадник з українського літературного слововживання.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МОВНОЇ НОРМИ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

1.1. Норма української мови як центральне поняття культури мови

У мовознавчих дослідженнях, присвячених проблемам культури мови, здебільшого не з'ясовують природи й обсягу поняття норми, автори користуються цим терміном як чимось наперед даним, очевидно, вважаючи, що це поняття всім відоме, принаймні інтуїтивно, і найчастіше його ніяк не диференціюють. Коли ж узяти праці, у яких подано визначення, що таке «норма», то одразу відзначимо певні відмінності в наукових дефініціях цього поняття.

Власну багату традицію має вивчення норми в українському мовознавстві (праці М. Гладкого, М. Сулими, О. Курило, О. Синявського, М. Жовтобрюха, М. Пилинського, А. Москаленка, З. Франко, С. Єрмоленко, Г. Яворської та ін.). Звернемося до 20-х років ХХ ст., часу особливого розвою українознавства. М. Сулима у статті «Проблема літературної норми в українській мові» писав: «...літературна норма – конче потрібна річ, ...літературна норма становить найпершу та найхарактернішу ознаку літературної мови» [Цитую за: Струганець Л. В. Динаміка лексичних норм в українській лексикографії ХХ століття: Дис... д-ра філол. наук: 10.02.01 / Національний педагогічний ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2002. С. 8].

Поняття мовної норми є засадничим для вивчення процесів унормування мовних явищ. У сучасній лінгвістиці не існує єдиної думки як до проблеми нормативності загалом, так і до окремих конкретних норм літературної мови [Шевченко 2013, с. 138]. Розбіжності в трактуванні терміна «норма» зумовлені різними підходами до проблеми нормативності. Це стосується загальної теорії мови, культури мови, а також практичних міркувань мовної культури [Струганець 2011, с. 34].

Аналіз наукових досліджень і публікацій засвідчив, що в різні періоди розвитку літературної мови мовознавці приділяли увагу дослідженню мовної

норми, однак дотепер природа й обсяг поняття «норма» не встановлені однозначно.

С. Єрмоленко тлумачить норму як «сукупність мовних засобів, що відповідають системі мови й сприймаються її носіями як зразок суспільного спілкування у певний період розвитку мови і суспільства» [Єрмоленко 2007, с. 438]. О. Селіванова визначає мовну норму як «обрані у процесі комунікативної взаємодії з числа варіантів мовної реалізації, уніфіковані, свідомо фіксовані й найбільш поширені традиційні зразки (стандарт) репрезентації системи мови (засоби мови і правила їхнього вживання)» [Селіванова 2008, с. 346]. Т. Коць стверджує, що «норма – це важливе поняття загальної теорії мови і головна категорія теорії культури мови як напряду лінгвістики, що визначає оптимальний вибір і функціонування варіантних засобів» [Коць 2017, с. 42].

Незалежно від різниці в поглядах окремих мовознавців, а то й цілих лінгвістичних шкіл, усі дефініції норми так чи так неодмінно вказують на її суспільний характер. Л. Струганець зазначає, що «мовна норма нерозривно пов'язана із колективом мовців, а на вищому щаблі – як норма літературної мови – із певним людським суспільством, з усіма його інституціями аж до держави включно» [Струганець 2011, с. 36].

На переконання дослідників, найбільш повне визначення літературної норми запропонував М. Пилинський: «Норма літературної мови – це реальний, історично зумовлений і порівняно стабільний мовний факт, що відповідає системі і нормі мови і становить єдину можливість або найкращий для даного конкретного випадку варіант, відібраний суспільством на певному етапі його розвитку із співвідносних фактів загальнонародної (національної) мови в процесі спілкування» [Пилинський 1976, с. 94].

У мовознавчих розвідках функціонують терміни *мовна норма* і *літературна норма*, які хоч і близькі за значенням, але нетотожні. Поняття *мовна норма* ширше й охоплює характерні ознаки системи мови, норму загальнонародної національної мови, її діалектні вияви, які носії мови

засвоюють стихійно. *Літературна норма* передбачає свідоме користування усталеними, кодифікованими зразковими мовними формами, які закріплюються у свідомості суспільства в процесі освіти [Коць 2017, с. 42]. Норма виступає об'єднувальним і зміцнювальним елементом літературної мови на всіх етапах її розвитку. Завдяки нормі впорядковується складна мовна структура, консолідується національний простір [Коць 2010, с. 47].

Стосовно мовної системи літературна норма характеризується стабільністю, відносною єдністю, що забезпечує функціонування літературної мови. Тому й залишаються незмінними впродовж сотень років: основний лексичний запас, фонетичні особливості, граматична будова. Вимогу стабільності, на думку Л. Струганець, варто узгодити з природною мінливістю, яка властива мові як соціальному явищу історичного характеру. Цьому відповідає принцип еластичної (гнучкої) стабільності, сформульований В. Матезіусом [Струганець 2015, с. 11], а також принцип динамічності, яким послуговуються в українському мовознавстві. Мова, як і будь-який живий організм, постійно розвивається, збагачується, удосконалюється. Цей процес мовознавці Празького лінгвістичного гуртка назвали «гнучкою стабільністю» [Цитую за: Коць Т. А. Про прескриптивну і дескриптивну норму в граматиці / Т. А. Коць // *Культура слова*. 2010. № 72. С. 47], а українські лінгвісти (С. Єрмоленко, О. Тараненко, Л. Струганець та ін.) – динамікою мовної норми [Струганець 2002, с. 12]. Конкретні мовні норми мають різну стійкість, міцність. Відомо, що темпи змін на різних мовних рівнях не однакові.

Найбільш яскраво зміни виявляються в лексиці. Це пояснюється, по-перше, тим, що кількість лексичних одиниць значно перевищує кількість одиниць інших рівнів (фонем, морфем та ін.); по-друге, тим, що лексика, безпосередньо зв'язана з дійсністю, постійно реагує на зміни в суспільному житті. Слова з'являються вслід за новими предметами і явищами, коли виникає потреба їхньої номінації, і поступово зникають разом із ними або

набувають нових значень. Зростає роль лінгвістів в упорядкуванні мовного життя суспільства.

Особливо активізується лексична варіантність, тобто функціональне вживання різних виявів тієї самої сутності, видозміни того слова, що за будь-яких модифікацій залишається самим собою [Коць 2009, с. 70]. Як уважає більшість лінгвістів (М. Жовтобрюх, С. Єрмоленко, О. Тараненко, О. Сербенська, Л. Струганець, В. Костомаров та ін.), явище варіантності є природним і невід'ємним атрибутом будь-якої літературної мови, рушієм її словотвірної системи. Тому воно зумовлює відкритість і гнучкість, смислове й формальне взаємопроникнення мовних елементів, неоднозначність способів вираження лексичного і граматичного значення. Сучасні дослідники вказують на чотири основні джерела варіантних нормативних реалізацій: 1) паралелізм системних можливостей мови та історичні зміни, які відбуваються в її системі; 2) гетерогенність літературної мови; 3) природні процеси старіння мовних норм і поява інновацій; 4) проникнення явищ розмовної мови [Струганець 2011, с. 39]. Причину виникнення варіантності вбачають переважно у впливі некодифікованих сфер мови на літературну мову.

Стилістична диференціація як ознака літературної норми виявляється в існуванні специфічних засобів, закріплених або за формою мови (усною чи писемною), або за певним функціональним стилем мови, або за конкретною стилістичною ситуацією [Струганець 2015, с. 12]. Лексику сучасної української літературної мови щодо її стилістичної диференціації поділяють на дві великі групи. До першої належить стилістично нейтральна, або міжстильова, лексика, тобто така, що вільно, без будь-якого обмеження вживається в усіх стилях, а до другої – стилістично забарвлена лексика. До слів вузького стилістичного забарвлення належать терміни, професіоналізми, жаргонізми, розмовно-просторічні лексеми, застарілі слова, поетичні неологізми та ін. [Струганець 2011, с. 40].

Зміни стилістичного статусу лексичних норм української літературної мови відбуваються за такими напрямками: 1) нейтралізація стилістичного забарвлення слова чи лексико-семантичного варіанта, 2) розвиток стилістичного забарвлення слова чи лексико-семантичного варіанта, 3) перерозподіл між різними групами стилістично забарвленої лексики. Наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст., у час кардинальних змін у політичному, економічному і духовному житті суспільства, в умовах розбудови української державності помічаємо швидкі стилістичні зміни. Відбуваються активні процеси переорієнтації номінацій, зміни соціальних конотацій, реактивації і пасивізації лексико-семантичних засобів, термінологізації і детермінологізації лексичних одиниць [Струганець 2011, с. 40].

Прийняті норми через певні проміжки часу потребують перегляду, переоцінки. Ретроспективною і найбільш експліцитною й об'єктивною формою суспільного прийняття мовних норм є кодифікація. Саме вона відбиває ті явища, які усталилися в процесі мовної практики. Кодифікацією називають систематизацію мовних норм у граматиках, підручниках, словниках і довідниках [Єрмоленко 2007, с. 269]. Тому важливою ознакою літературної мови є кодифікованість – установлення об'єктивних норм, збір правил про вживання слів, словоформ, конструкцій у всіх стилях літературної мови, офіційне визнання й опис у словниках, граматиках, правописі, довідниках. Кодифікація є результатом наукового пізнання закономірностей вияву норми на певному етапі розвитку мови [Струганець 2015, с. 15]. Корелятивна пара «норма – кодифікація» як єдність існує тільки в літературній мові (хоча норма властива будь-якому мовному утворенню). Літературна норма та її розвиток регулюється кодифікацією, нею зумовлена і перебуває під її перманентним впливом. Кодифікація забезпечує більшу стійкість норми, запобігає напівстихійним і начебто не контрольованим нею змінам [Струганець 2011, с. 41].

На початку ХХІ ст. до наукового обігу ввійшли поняття «символічна і прагматична мовна норма», «сильна і слабка мовна норма». Автори

монографії «Літературна норма і мовна практика», за редакцією С. Єрмоленко, чітко дефінують ці терміни. Символічну літературну норму трактують як «сформований в уяві мовця ідеал літературної норми, який уособлює зв'язок із народними традиціями, національним самоусвідомленням, вибором таких мовних засобів, які вирізняють українську мову з-поміж споріднених мов» [Єрмоленко 2013, с. 257]. Символічну норму розподілено на два різновиди: кодифіковану і прескриптивну.

Б. Фаска дескриптивною називає норму, «абсолютно ідентичну можливостям, які надані системою мови; вона не вилучає жодного варіанта із суми усіх можливих» [Цитую за: Струганець Л. В. Мовна норма: стале і змінне / Л. В. Струганець // Культура слова. 2011. № 74. С. 37]. Дескриптивна норма відбиває реально вживані в мові лексеми, словоформи, мовні конструкції. Вони не завжди відповідають установленим зразкам, адже на них позначаються і стилістичний потенціал, й екстралінгвальні чинники, і постійні внутрішньосистемні пошуки [Коць 2010, с. 48]. Тобто дескриптивна норма – репрезентант усіх реальних, реалізованих і тих, що реалізуються, можливостей певної мовної системи, які прийняті й репродукуються лінгвосоціумом. Окрім дескриптивної норми, мовознавці також виокремлюють прескриптивну норму, яка є ідеальною, але часто недосяжною. За лінгвістичним словником О. Селіванової, «прескриптивне мовознавство – це розділ мовознавства, що вивчає проблеми унормування (кодифікації) мовних форм, їхньої оцінки під кутом зору правильності, естетичності, раціональності тощо» [Селіванова 2006, с. 487].

Прагматична мовна норма полягає у використанні мовних засобів для досягнення передусім такої важливої комунікативної мети, як порозуміння. Зі свого боку, прагматичну літературну норму розподілено на сильну і слабку. Сильну, або стійку, мовну норму потрактовують як регулярні, традиційні реалізації кодифікованих мовних одиниць у писемній і усній практиці. Слабку мовну норму дефіновано як нестійку норму, яка пов'язана з

регулярним відхиленням від кодифікації [Єрмоленко 2013, с. 265–268]. Реалізація сильної і слабкої літературної норми детермінована передусім функціонуванням усної і писемної форм літературної мови, процесами нормування та комплексом екстра- та інтралінгвальних чинників.

Ю. Бельчиков виділяє три типи літературних норм: 1) норми, які закріплюють і визначають – як обов’язкові – структурні риси, особливості мови (регламентація таких явищ, як узгодження означення з означуваним словом, підмета з присудком, відмінок додатка при перехідному дієслові); 2) норми, які регулюють функціонування слів, фразеологічних одиниць, форм і конструкцій в літературній мові на відміну від аналогічних явищ, поширених у діалектах, у професійних або взагалі соціально обмежених сферах мови; 3) норми, які визначають і регламентують вираження смислових або емоційно-експресивних відтінків різними мовними засобами [Бондаренко 2003, с. 11]. Водночас дослідник висловлює гіпотезу про залежність між характером норми і характером відхилення від неї, порушуючи в такий спосіб питання про типологію відхилень від норм. Згідно з міркуваннями Ю. Бельчикова, існує три типи відхилень: 1) відхилення від норм першого типу кваліфікують як «грубі помилки, з якими миритися не можна»; 2) відхилення від норм другого типу: «варіанти або паралельні способи висловлювання стосовно літературної мови»; 3) відхилення від норм третього типу, що є предметом вивчення практичної стилістики [Цитую за: Бондаренко Т. Г. Типологія мовних помилок та їх усунення під час редагування журналістських матеріалів : автореф. дис.... канд. філол. наук: 10.01.08 / Київський національний університет імені Т. Шевченка. Київ, 2003. С. 12–13].

Стабільність літературної норми насамперед залежить від мовної практики освічених громадян, які активно послуговуються літературною мовою. У сучасних умовах розширення сфери вживання української мови помітно «демократизувалася» її літературна норма: частіше трапляються варіантні наголошування, відхилення від нормативної вимови слів; зазнає

ревізії лексична, орфографічна норма, тобто в писемній та усній мові спостерігаємо процес розхитування літературної норми. Щоб установити постійну, незмінну літературну норму в умовах демократизації суспільства й збільшення кількості різноманітних варіантів, варто відпрацювати різні рівні її стандартизації. За критерії кодифікації норми, на переконання М. Пилинського, мають правити: 1) мовна практика освічених носіїв української літературної мови; 2) відповідність структурі української мови; 3) збереження писемно-літературних традицій, які об'єднують комунікативну практику трьох поколінь носіїв літературної мови [Пилинський 1976, с. 30].

Сучасна літературна мова в її мовно-узусному функціонуванні детермінована тими активними процесами, які відбуваються в мові ЗМІ. На мовну свідомість носіїв літературної мови дедалі більший вплив здійснюють засоби масової інформації. Масовість, здатність швидко реагувати на зміну в сучасному словнику, на зміну мовної прагматики роблять мову сучасних ЗМІ одним із основних критеріїв становлення літературної норми. У засобах масової комунікації репрезентовано писемну й усну форми спілкування. Цей чинник робить їх всеохопними і щодо трансформації в них функціональних стилів літературної мови [Пилинський 1976, с. 30–31].

Отже, осмислення поняття «норма літературної мови» – одна з найскладніших проблем сучасного мовознавства. У працях українських та зарубіжних лінгвістів домінує погляд на норму як на явище, що безпосередньо залежить від суспільних чинників. Літературна норма характеризується комплексом диференційних ознак, урахування яких є запорукою адекватного осмислення реальної мовної норми, підставою для своєчасної та об'єктивної кодифікації літературних норм усіх рівнів мовної ієрархії.

1.2. Критерії класифікації мовних помилок

Узагальнення сучасних наукових поглядів на поняття «помилка» дало змогу сформулювати його дефініцію та відмежувати від синонімічних, але не

тотожних термінолексем. Помилка – це аноматив, тобто таке ненормативне лінгвоутворення, що виникає внаслідок невмотивованого порушення літературної норми і є наслідком неправильних мисленневих операцій [Бондаренко 2003, с. 5].

Дослідження й класифікацію помилок, які потрібно виправляти під час редагування журналістського матеріалу, здійснив А. Капелюшний у праці «Стилістика. Редагування журналістських текстів» [Капелюшний 2002, с. 295].

Серед запропонованої автором типології беремо лише ті типи помилок, які стосуються безпосередньо тексту, адже він подає низку поведінкових девіацій, що не стосуються тексту як продукту діяльності. Це такі типи:

1. Макроструктурні й мікроструктурні помилки. Як мікроструктура розглядається текст, що включається до певної надсистеми – макроструктури. Дослідник виділяє такі підтипи макро- і мікроструктурних помилок: лексична тавтологія в рубрикації в межах сторінки чи розвороту; повторення структури речень, ритмомелодики заголовків і підзаголовків у межах сторінки чи розвороту; невідповідність одного з текстів концепції сторінки чи номера; неврахування різниці між усним і писемним мовленням тощо.

2. Психологічні помилки пов'язані з вищенаведеними психологічними причинами аномативності тексту, особливостями мислення людини і декодування з «внутрішньої» мови. Це і недостатня уважність до «дрібниць», і помилки занадто великої активності автора (багатослівність тощо), і помилки втомленості автора (повтори та ін.), і власне помилки під час перекладу з «внутрішньої» мови на «зовнішню» тощо.

3. Логічні помилки. Вони можуть бути ненавмисними (як наслідок помилки автора) і навмисними, від чого вага їх значно зростає (журналістські матеріали, спрямовані на дискредитацію певної особи, що будуються на хибних тезах чи висновки в яких суперечать законам логіки). Мають багато підтипів, що пов'язані з порушенням конкретних законів логічного мислення

і висловлення [Капелюшний 2002, с. 327].

Треба зазначити, що є також немовні помилки, тобто такі, що не пов'язані з мовними нормами. Існують різні класифікації помилок відповідно до принципів, за якими вони здійснюються. Загальна, або груба, класифікація базується на відхиленнях від постулатів редагування. З. Партико детально розглядає її в «Загальному редагуванні» [Партико 2001, с. 256].

Зокрема, автор виділяє такі види помилок: інформаційні; модальні та фактичні; темпоральні, локальні й ситуативні; семіотичні; тезаурусні; сприйняттєві; атенційні; копіювальні [Партико 2001, с. 256].

Норма та анорматив є складними мовно-суспільними явищами і тому потребують під час створення типології не одного, а кількох принципів поділу. У нашому дослідженні розглянемо типологію мовних помилок за співвіднесеністю їх із рівнями мовної системи, що уможливорює виділення таких різновидів ненормативних утворень: орфографічні помилки, лексичні, фразеологічні, морфологічні, словотвірні, синтаксичні, пунктуаційні, стилістичні, орфоепічні, акцентуаційні анормативи. Саме такий розподіл помилок виділяє Т. Бондаренко в дисертації «Типологія мовних помилок та їх усунення під час редагування журналістських матеріалів».

1. Орфографічні помилки виникають унаслідок порушення орфографічної норми, тобто порушення загальноприйнятих правил передачі звукової мови (слів і їхніх форм) на письмі. Виділяють два типи неправильного написання / набору слів:

- власне орфографічні помилки – неправильні варіанти написання / набору слів, що засвідчують порушення орфографічного правила і для яких альтернативно існує мовна одиниця, написання якої встановлюється орфографічною нормою; доцільно скласифікувати такі помилки, ураховуючи типи орфограм за співвідношенням з графічним знаком (буквені й небуквені);

- невласне орфографічні помилки спотворюють значення лінгвоодиниці, але не фіксують порушення орфографічної норми (усі

випадки так званих «опечаток» та «описок») [Бондаренко 2003, с. 4].

2. Лексичні анормативи мають такі різновиди: семантично модифіковані лексеми; плеоназми; помилки, зумовлені нерозрізненням значень паронімів та сплутуванням семантики міжмовних омонімів; інтерферени й росіянізми [Бондаренко 2002, с. 52].

1) Семантична модифікація лексем – лексико-семантичного процес, унаслідок якого слово частково або повністю втрачає свою концептуальність, системність, семантику і набуває властивостей, що нормативно йому не притаманні. Автор доводить, що поява значеннєво модифікованих лексем зумовлюється кількома чинниками:

- активізацією використання спільних з російською мовою компонентів синонімічного ряду, що спричинено інтерференційним впливом;
- неможливістю окремих синонімів взаємозамінюватися, нейтралізувати семантичні відтінки;
- неврахуванням синтагматичної структури лексем [Бондаренко 2005, с. 271];

2) плеоназми (мовленнєва надлишковість) – семантично порожні, зайві, надлишкові слова, які структурно обтяжують фразу. Серед анормативів автор виділяє дві типологічні серії поєднань з надлишковою інформацією: компонентом надлишкової інформації стає лексема іншомовного походження; складниками надлишкової інформації є власне українські слова.

Автор надає такі:

- моделі плеоназмів, що виникають на рівні підрядного словосполучення: «прикметник + іменник» (*переважна більшість*); «видове поняття + родове» (*у лютому місяці*); «означальний займенник + іменник з кількісним компонентом значення» (*всі решта*); поєднання прикметників-абсолютних синонімів (*буденні рядові події*); прикметник, що несе основне семантичне навантаження, та прислівник, який є носієм надлишковості (*з чинними на сьогодні*); «присвійний займенник + прикметник типу власний, особистий, авторський» (*своєю авторською*); «означальний займенник +

прикметник» (*усяких різних товарів*); «дієслово + надлишковий прислівник» (*встигли вчасно*); «прислівник + прислівник» (*дуже сильно*); трикомпонентні плеонастичні утворення (*рік тому назад*);

- випадки функціонування плеоназмів у структурі сурядних словосполучень (*нам 'ятатимемо і не забуватимемо*);

- складноскорочені слова, у морфемній будові яких міститься семантична надлишковість (*металобрухт*).

Отже, явище плеоназму ґрунтується на дублюванні семантично пов'язаних слів. Багатослів'я виникає здебільшого через незнання семантики слів іншомовного походження або ж у зв'язку з концентрацією уваги мовця на однакових ознаках того самого предмета, явища. Мовленнєвої надлишковості можна уникнути шляхом семного аналізу компонентів словосполучення.

3) сплутування семантики паронімів, а саме:

- префіксальних паронімів (*...кількість українців, які іммігрують за кордон [іммігрувати – емігрувати]*);
- кореневих паронімів (*...мораль стає двојким Янусом [двојкий – дволикий]*);
- суфіксальних паронімів (*...реалізувати своє виборне право [виборний – виборчий]*);
- префіксально-кореневих паронімів (*...закінчив університет, тому був людиною досвідченою [досвідчений – освічений]*);
- флективних паронімів (*...довелося витримувати шалену навалу запитань [навала – навал]*) [Бондаренко 2005, с. 271].

Такі помилки зумовлюються, по-перше, структурною та фонетичною подібністю таких лексем, яка, однак, не допускає повного або часткового отожднення лексичних значень; по-друге, незнанням семантики одного чи обох компонентів паронімічної пари; по-третє, негативною дією інтерференційних чинників;

4) міжмовні омоніми. Доведено, що діалексеми відрізняються семантичним обсягом, частотою уживання, особливостями сполучуваності та

стилістичними характеристиками і тому невмотивоване ототожнення інтерслів веде до змін у значенні (як-от, у реченні ... *за пару місяців збудовано... перший цех*, де інтерлексеми рос. *пара* і укр. *пара* мають спільну семантику («два однакові предмети; чоловічий костюм; двоє запряжених коней; дві істоти, що діють разом тощо»), проте українська лінгвоодинаця «пара» на відміну від російської не може вживатися із значенням «невеликої кількості чого-небудь» (див. правильний варіант – *кілька (декілька) місяців*).

5) інтерферема – лінгвоодинаця, утворена шляхом буквального перекладу з урахуванням фонетико-вимовних норм мови, що зазнає впливу. Як зауважує Т. Бондаренко, не мотивовані номінативно, інтерферени не стають фактом мови, оскільки функціонують як паралельні, але не синонімічні до наявних засоби словесного вираження. Наприклад: при нормативному функціонуванні іменника «вимкнення» у газетних текстах автор фіксує випадки використання слова «відключення» (виникає внаслідок запозичення російської лексеми «отключение» та адаптування її до структурно-фонетичних законів української мови);

«Росіянізм» – слова чи мовні звороти, утворені за зразком російських мовних форм, що можуть зазнавати часткової адаптації до фонетичного складу чи словотворчих особливостей української мови. Наприклад: *відвар шиповника* (рос. *шиповник*, де російський звук [и] передається укр. [и]; нормативна лексема – *шипшина*); ... *творчі особистості – великі язви* (рос. [ы] – укр. [и], при нормі – *виразка*, перен. *уїдлива людина*).

«Суржикове утворення» – російські елементи, що вживаються в обрамленні української граматичної системи та на тлі українських фонетичних норм і являють собою гібридні форми. Приміром: «двіженням», «беспредел». Вони нівелюють національну мовну своєрідність і є лексичними анормативами.

3. Морфологічні помилки – це такі ненормативні утворення, що не відповідають формальному вираженню хоча б однієї з граматичних категорій роду, числа, відмінка, ступеня порівняння, особи, часу, способу, стану, виду.

Залежно від частиномовної належності ненормативної одиниці виокремлюють кілька різновидів морфологічних помилок, які ґрунтуються на розрізненні частин мови, з якими пов'язана конкретна помилка.

Різновиди таких помилок:

1) анормативи в межах лексико-граматичного класу *іменників*:

- порушення категорії роду (*головна біль, найефективніша шампунь*);
- категорії числа (*заслухано інформації*);
- категорії відмінка (*на чолі з Віктором Ющенко, подешевшання хлібу, по дорогам*);

2) у системі *прикметника*:

- порушення норм утворення ступенів порівняння прикметників (*один з найпередовіших районів, більш складніша ситуація, самі справжні гоніння*);
- помилки під час словозміни прикметників (*на природніх угіддях, на слабком вогні*);

3) ненормативні утворення форм *числівника*:

- неправильна словозміна числівників (*від п'ятидесяти до шестидесяти відсотків*);
- ненормативне поєднання числівників з іменниками (*чотири пікетувальника, 60453 мирних жителів*);
- порушення закономірностей сполучуваності дробових числівників з іменниками (*землетрус силою 4,3 бали*);

4) відхилення від морфологічних норм у межах лексико-граматичного класу *займенників* (*зобов'язаний усім, саме завдяки ньому*);

5) помилки у системі *дієслівних форм*:

- порушення категорії виду (*воду звільнюють, купляйте продукти*);
- категорії стану (*я вибачаюся*);
- категорії особи (*викличіть лікаря, хочять, їсиш*);

б) помилки у системі *прислівників* (*більш вдаліше, найбільш зрозуміліше*).

Анормативи на рівні службових частин мови не належать до групи

морфологічних помилок, оскільки службовим словам не властиві граматичні категорії, порушення яких могло б спричинити появу морфологічних помилок [Бондаренко 2003, с. 11].

4. Словотвірні помилки – це помилки, спричинені застосуванням нетипових для української мови (малопродуктивних, що витісняються іншими продуктивними засобами, чи зовсім не властивих мовній системі) словотворчих засобів, порушенням закономірностей поєднання твірної основи і словотворчого засобу в похідному слові. Наприклад: *поставщиків* – замість *постачальників*; *датчанин* – *данець*; *подмінять* – *підмінять*; *двохтрубне* – *двотрубне* [Бондаренко 2003, с. 12].

Новотвори, що виникають унаслідок змін у сучасній словотвірній нормі, спираються на активні словотвірні моделі, зокрема:

- блокування іменників назв особи на *-чик/-щик* на користь *-ник/-івець* (*креативник* ≠ *креативщик*);
- обмеження віддієслівних іменників на *-к(а)* з процесуальною семантикою за рахунок розширення функціонування моделі на *-нн(я)* (*паркування* ≠ *парковка*);
- заміна активних дієприкметників віддієслівними іменниками та прикметниками (*блокувальник, блокувальний* ≠ *блокуючий*);
- блокування прикметників на *-ональний, -ічний* на користь моделей на *-ний* (*емоційний* ≠ *емоціональний*, окрім груп паронімів: *професіональний* – *професійний*);
- усунення прикметникових моделей на *-очний, -ечний* на користь *-овий* (*виставковий* ≠ *виставочний*);
- витіснення дієслівних інтерфіксів *-ир-/-ір-* (*продюсувати* ≠ *продюсирувати*);
- конкурування та заміна калькованих префіксів на питомі моделі: *обез-* на *зне-* (*знеболити* ≠ *обезболити*);
- у відносних прикметниках – функціональне розширення дії моделі з суфіксом *-ов(ий)* (*бізнесовий* і *бізнесний, інтернетовий* та *інтернетний*);

- конкурування складних прикметників на *-подібний, -видний* і співвідносних на *-уватий/-юватий, -астий/-ястий* (*голкоподібний, голковидний – голкуватий, голчастий*);
- активізація відносних прикметників на *-овий* (*дайджестовий, спонсоровий*), іменників (часто гібридних, утворених за аналогією) на *-ізація* (*бананізація, доларизація, мінізація*), фемінитивів (*дизайнерка, лідерка*) та інші [Кислюк 2012, с. 56].

5. Синтаксичні помилки – ненормативна будова словосполучень і речень, порушення правильних зв'язків слів, словоформ у словосполученні й у реченні та зв'язків і порядку частин тексту.

Виділяють такі синтаксичні аномативи:

- ненормативне вживання прийменників у сфері синтаксичних одиниць-конструкцій (*їздив на 10 днів на море*);
- ненормативного узгодження присудка з підметом (*більшість голосували, решта питань залишилися*);
- порушення норм керування (*спричинив до нової хвилі розпалу, змиритися з цієї жорстокості*);
- неправильне утворення ряду однорідних членів речення (*Прийшли діти до мене з відрами, лопатами і граблями, з учителькою та завучем школи*);
- ненормативна побудова відокремлених обставин (*Почувши знайомий голос у слухавці, смуток відразу зник*);
- порушення відповідності займенникових еквівалентів замінюваним словам (*Вбивці не залишили ніяких доказів, окрім кулі 9 мм, яка наскрізь прошила груди Олександра. Пошуки їх тривають*);
- зміна порядку слів, яка веде до зміни семантико-синтаксичних відношень між словами і спотворення змісту речення (*Колектив редакції «Шевченків край» щиро вітаємо з нагоди виходу в світ десятитисячного номера газети*);
- неправильну побудову складнопідрядного речення, зокрема присубстантивно-означального (*Староста гуртожитку підготував*

звернення до мера Олійника, головного санітарного лікаря В. Завгороднього, під яким підписалась більша частина мешканців) [Бондаренко 2003, с. 12–14].

6. Синкретичні помилки – це такі аномативи, що відзначаються синтезом в одній ненормативній одиниці ознак порушення різних мовних норм [Бондаренко 2002, с. 52]. Уживання лексеми у невластивому їй значенні свідчить про порушення лексичної норми і кваліфікується як лексична помилка. Проте, звертаючи увагу лише на формальні показники, можна констатувати порушення орфографічної норми. Відповідно, неправильне слововживання спричинює появу орфографічної помилки, і навпаки – ненормативне написання зумовлює неправильне сприймання і розуміння контексту, що є порушенням лексичної норми. Отже, такі семантично і формально неоднозначні мовні факти доцільно кваліфікувати як синкретичні помилки [Бондаренко 2002, с. 52].

Розрізняють такі різновиди синкретичних аномативів:

- лексико-морфологічні (*пикетуючий – пикетник*);
- лексико-синтаксичні (*заходи по розв'язанню питань – щодо вирішення*);
- лексико-орфографічні (*журавлинний сік – журавлинний*);
- лексико-словотвірні (*вантажні перевозки – перевезення*);
- морфолого-синтаксичні (*Решта звертається до медзакладів, придбаваючи необхідні матеріали – Решта звертається до медзакладів, щоб придбати...*).

Також науковці виокремлюють пунктуаційні аномативи, що становлять порушення пунктуаційних норм, закріплених у пунктуаційних правилах – «рекомендаціях щодо нормативного вживання розділових знаків у певних лінгвістичних умовах» [Савченко 2008, с. 34]. За твердженням Т. Бондаренко, такі відхилення виникають тоді, коли вживають / не вживають розділовий знак, відповідний / невідповідний певному структурно-семантичному членуванню речення, або вживають знак там, де не потрібно, чи безпідставно замінюють його на інший [Бондаренко 2000, с. 89].

Відповідно до викладеного змісту поняття «пунктуаційна помилка» науковці виокремлюють три типи таких аномативів:

- відсутність потрібних розділових знаків;
- вживання зайвих знаків;
- необґрунтована заміна одних знаків іншими.

В. Мельничайко до поданого переліку додає ще один різновид пунктуаційних аномативів – постановку розділового знака не в тому місці, де потрібно. Дослідник у галузі редагування А. Капелюшний виокремив типові пунктуаційні помилки в ЗМІ, узявши за основу класифікації порушені правила, наприклад, уживання тире між підметом і присудком, постановки коми, тире, двокрапки при однорідних членах речення тощо [Капелюшний 2002, с. 114–117].

Отже, розглянуті класифікації аномативів типологізують помилки за різними аспектами, хоча і мають низку спільних ланок. Типологія мовних помилок Т. Бондаренко висвітлює галузь аномативів, яка є більш спеціалізованою для редактора, що працює з літературним текстом. Саме вона може стати основою для практичного видання, яке б вказувало на максимально помилконебезпечні конструкції в тексті.

1.3. Причини виникнення аномативів

Виникнення помилок може зумовлюватися різними чинниками – як лінгвальними, так і позалінгвальними. Причиною-домінантою породження аномативів дослідники називають незнання відповідної норми. Проте для виявлення глибинної природи помилки потрібно враховувати типологічні характеристики ненормативних одиниць, оскільки кожен із типів помилок може зумовлюватися різними причинами. Водночас найбільш повному відтворенню картини руйнування норми сприятиме комплексне врахування факторів породження помилки [Бондаренко 2003, с. 6].

Ще на початку XIX століття перед українськими літераторами постало питання: у який спосіб, у якій системі письма переносити на папір своєрідну

фонетику народної мови, усі нюанси її звучання? Назагал тоді існувало два шляхи:

- 1) послідовно відбивати в правописі історико-етимологічний аспект мови, тобто зберігати формальні ознаки походження слова, зокрема позначаючи на письмі «німі» (редуковані) звуки, що є реліктами попередніх періодів історії мови, і подібне;
- 2) якомога адекватніше відображати на письмі особливості живого усного мовлення, дотримуючись фонетичного принципу – «пишемо так, як чуємо».

Загалом фонетичним є і сучасний правопис нашої мови, хоча в ньому й наявні численні історико-етимологічні елементи, тому частіше його визначають як фонетико-етимологічний [Данильчук 2013, с. 37–40].

Перше десятиліття ХХ ст. було позначене дискусією між наддніпрянськими і галицькими мовознавцями та літературознавцями навколо основних засад українського правопису. Було опубліковано статті Б. Грінченка «Три питання нашого правопису» (1908), І. Огієнка «Як селяни пишуть та читають по-українському. Матеріали до питання про український правопис» (1909) та ін. Активну участь у цій дискусії взяв І. Нечуй-Левицький. При цьому ніхто з учасників полеміки, зазначає Г. Яворська, «не сумнівався в тому, що українська літературна мова повинна мати одну орфографічну систему, питання було лише в тому, як дійти згоди» [Яворська 2000, с. 187].

Утім, навіть якби мовознавці й письменники досягли компромісу в цьому питанні, навряд чи це б уможливило утвердження єдиного правопису на всіх українських землях. Адже, як відомо, до 1917 року Україна не мала своєї державності, отже жоден із правописів не набував статусу централізовано затвердженого й офіційно схваленого. Ступінь поширеності того чи того правопису залежав головно від авторитету його розробника, від популярності художніх і наукових творів, написаних та виданих за цією орфографією [Данильчук 2013, с. 49]. Власне, це й стало тим каменем

спотикання, що послужив причиною для укладення так званого «соборного» правопису 1928 року. Фатальними для нього виявилися декілька різнопланових чинників:

- 3) концептуальний: поєднання східноукраїнського написання питомих і західноукраїнського – запозичених слів від самого початку містило в собі загрозу того, що результат цього компромісу не буде прийнято ні на Заході, ні на Сході України;
- 4) політичний: «скрипниківка» була частиною політики «українізації»;
- 5) геополітичний: українські землі на той час були розділені між різними державами і, попри намагання науковців Галичини і Радянської України скоординувати свої зусилля в популяризації нового правопису, робити це було вкрай складно;
- б) соціальний: недостатній рівень загальної освіченості населення не давав змоги провести всенародне обговорення проекту, хоча його суперечливий характер вимагав цього [Данильчук 2013, с. 57–58].

Зберігався розкол у Правописній комісії й після створення «Українського правопису» 1990 року. Сформувалося два табори мовознавців: «консерватори» й «реформатори». Представники першого вважали, що чинний правопис не треба змінювати, бо він достатньо якісний і в теперішньому вигляді. Недоцільність внесення істотних коректив «консерватори» аргументували, з одного боку, фінансовою дороговизною майбутнього втілення цих змін, а з другого – тим, що масштабна правописна реформа утруднить вивчення української мови і повернення до рідної мови раніше русифікованих українців. «Реформатори» керувалися ж такими головними настановами: правопис має відтворювати специфіку української мови, зокрема її фонетики. Вони наголошували, що не пропонують «воскрешати» щось зовсім забуте, а лише реактивувати ті написання, які за радянських часів не вживалися в офіційному мовленні, у пресі тощо, але й надалі функціонували в живому мовленні, на мовній периферії, тобто так чи так залишалися в ужитку [Данильчук 2013, с. 77–78].

І ще одне, спільне для правописних редакцій 1928 і 1990 років: невдовзі після запровадження їх у країні відбулися кардинальні суспільно-політичні зміни. На перший погляд, проголошення державної незалежності України мало б лише посприяти утвердженню єдиної правописної концепції. Однак із демократичними зрушеннями в суспільстві прийшли й неминуча децентралізація влади, ослаблення владних механізмів, що тут зіграло лихий жарт: тепер правопис став справою особистого вибору кожного, а не обов'язковим, директивним документом [Данильчук 2013, с. 78–79].

Фактично 1999–2001 роки пройшли в Україні під знаком жвавого і вкрай заполітизованого обговорення пропозицій із реформування правопису: створювали тематичні добірки й розвороти часописів із цього начебто фахового лінгвістичного питання. На кількох всеукраїнських телеканалах навіть виходили ток-шоу, присвячені правописній проблемі. Однак із відставкою уряду «молодих реформаторів» розмови на шпальтах газет та в радіо- й телеефірі про потребу принципово нового видання національного правопису досить швидко вщухли, зосередившись переважно у стінах мовознавчих інституцій [Данильчук 2013, с. 97–98]. Запропоновані в «Проекті» 1999 року правописні новації було запроваджено до своєї практики кількома друкованими ЗМІ України. Однак у чистому вигляді положень не спромоглося чи не захотіло реалізувати жодне періодичне видання, застосовуючи хіба що окремі орфографічні зміни на власний розсуд [Данильчук 2013, с. 100].

Деякі українські ЗМІ проголосили відмову від послуговування «прорадянським» правописом. Тоді це був рішучий і, безумовно, ефективний крок, що дозволяв протиставити представників «вільної демократичної преси» офіційним та офіціозним друкованим органам, котрі діяли в чітко окреслених рамках «дозволеного згори». Із часом, коли сегмент недержавних ЗМІ значно розширився, чинник мовної інакшості став утрачати значення політичного символу «опозиційності», натомість набуваючи нової функції –

вирізнення цього ЗМІ з-поміж інших подібних мас-медіа через створення індивідуалізованого «формату» видання [Данильчук 2013, с. 102–104].

Зазвичай «стиль й орфографію» видання визначає його провідний літературний редактор за згодою або прямою вказівкою засновника та видавця. Звісно, кожен редактор-мовник має власні погляди на доцільність й обґрунтованість правописних положень і на свій розсуд приймає їх чи відкидає. Так витворюються власні правописи окремих ЗМІ, що становлять своєрідні мікси із чинної та деяких інших правописних систем, поєднані з індивідуальною мовотворчістю конкретного редактора. Надалі ці синкретичні правописи культивуються у межах цього видання або низки видань даної медіагрупи, через що їх можна визначити як «корпоративні правописи» [Данильчук 2013, с. 104]. На жаль, брак філологічних знань і системного підходу до мовних нововведень істотно позначився на якості багатьох таких правописів, які часто хибують на внутрішню суперечливість, еkleктизм, суб'єктивізм.

За обставин, коли в середовищі фахових мовознавців і надалі існує ситуація протиборства кількох непримиренних позицій у підходах до правописної реформи, значну позитивну роль у наближенні такого суспільного консенсусу могли б відіграти літератори, вчителі, перекладачі, тобто ті представники мовної спільноти, для яких вади чинної орфографії становлять щоденну й нагальну потребу. Могли б впливати на розвиток ситуації і журналісти й редактори ЗМІ, зважаючи на те, що саме сегмент медійних текстів є одним із найпомітніших для суспільства місць зіткнення мовних узусу і норми, живих, найсвіжіших явищ у мовленні, з одного боку, й усталених мовно-правописних канонів – з іншого. Україй бажано, аби працівники медіа при цьому були достатньо обізнані з природою, сутністю і передумовами виникнення правописних проблем [Данильчук 2013, с. 197–198].

Хоч градус суперечок довкола того, яким має бути національний правопис, чи треба вносити до «Українського правопису» видання 1990 року

зміни, і якщо треба – то які саме, – помітно впав, а полеміка перемістилася з екранів телебачення, газетних та інтернетівських шпальт до конференц-залів і кабінетів мовознавців, це аж ніяк не означає, що проблему розв'язано. Тому 22 травня 2019 року Кабінет міністрів схвалив нову редакцію Українського правопису, яка замінила версію 1992 року. Реагуючи на виклики мовної практики, сучасна редакція правопису розширила межі використання орфографічних варіантів. Кодифікатори виходили з того, що варіативність – це органічна частина правописного кодексу і тією чи тією мірою вона притаманна кожній мові на різних етапах її історичного розвитку.

Зміни, що відбуваються в сучасному комунікуванні, актуалізують увагу до питання модифікації та варіантності стильових норм літературної мови, обґрунтування новітніх засад стилістичного розвитку жанрових різновидів усної і писемної практики та їхньої взаємодії. Стильова норма і загальна норма літературної мови тісно взаємодіють, але диференціація мовної практики за ситуаціями, її сегментація в культурі повсякдення моделюють норми літературної мови у зв'язку з їхнім функціонально-стильовим вираженням. Диференціюємо книжну і розмовну стильові норми [Бибик 2016, с. 72–73].

Публіцистичність мови ЗМІ асоціюють з полемічністю, суб'єктивно-вольовою оцінністю, використанням і книжних, і розмовних елементів, образних засобів художньої мови, особливих стилістичних прийомів увиразнення мови [Русанівський 2007, с. 501–502]. Мова ЗМІ містить комунікативну інтенцію нейтральної інформативності, інтерактивності, художньої естетичності, емоційності, розкутості, тому існує низка причин зниження ступеня її зразковості.

По-перше, у зв'язку з об'єктивними параметрами сучасної мовної практики ЗМІ, і друкованих, і усних. Серед них визначальні:

- 1) дискусивність журналістського тексту. Опис, коментар, повідомлення, певна інформація тощо підпорядковані адекватному відображенню реальності, що визначає сутність мовного матеріалу, орієнтованого на

соціальне сьогодення. Це означає, що ЗМІ спрямовані на сенсацію, надлишкову експресивність, до того ж експресивність та оцінність, виражені за допомогою периферійних складників загальної національної практики (жаргон, сленг, елементи просторіччя);

- 2) орієнтація на повсякденну мовну практику;
- 3) інноваційність мови журналістського тексту, особливо рекламного, без зацікавлення в нормі і постулюванні інституту ЗМІ як потужного засобу формування і передавання норм спілкування від покоління до покоління;
- 4) переважання «в стилетвірній категорії автора людини приватної» [Завальнюк 2009, с. 13]. Здебільшого мовець не усвідомлює себе як носій високої культури. Мова ЗМІ відбиває мовну практику натовпу, вулиці, усього соціуму, незалежно від того, яка його мова за нормативними ознаками. Тому, що складніша тема розмови, то важче її вербалізувати в межах елітарної мовної культури.
- 5) дифузія елементів усності в газетно-журнальному дискурсі – необхідний компонент аргументації та документальності факту, події, про яку йдеться в повідомленні. «Чужа» усна мова може бути представлена у формі цитати, висловлення, власне діалогу, соціокультурного полілогу [Бибик 2016, с. 73–74].

По-друге, зниження ступеня зразковості мови ЗМІ пов'язане з невизначеним ставленням до норми в суспільстві та науці [Бибик 2016, с. 74]. З одного боку, представники старшого й середнього покоління, які здобули освіту в радянські часи, коли ЗМІ були максимально врівноважені, сприймають будь-які «відхилення», вкраплення сленгізмів і жаргонізмів як тотальний несмак і безкультур'я. Науковці ж розвивають теорію культури мови. Одні намагаються обґрунтувати своє ставлення до зміни норми в ЗМІ, а тому активно послуговуються поняттями *еластична, гнучка норма, слабка мовна норма, лібералізація норми*, постулюють зближення літературної мови з некодифікованими сферами національної мовної практики [Єрмоленко 2013, с. 312]. Інші ж мовну культуру стратифікують за такими типами:

повнофункційна, напівповнофункційна, середньолітературна, літературно-жаргонізована та повсякденно-побутова (О. Сиротиніна, В. Гольдін, Т. Кочеткова, С. Купріна та ін.). З іншого боку, частина соціуму асоціює норму з проявом тоталітаризму, мисленням штампами. Науковці ж обстоюють норму як регламент комунікативної поведінки в суспільстві, вільної від просторіччя, вульгаризації та жаргонізації [Бибик 2016, с. 74].

По-третє, можливість анонімного спілкування в інтернеті знижує ступінь відповідальності перед презентацією власної культури і підвищує ступінь розкритості в писемній практиці, яка стає дзеркалом мовомислення індивіда [Бибик 2016, с. 74]. Тому, щоб зберегти ціннісні орієнтири мовної спільноти, маємо рефлексувати над нормою чи «ненормою», аналізувати те, що відбувається в мовній практиці, зокрема в мові ЗМІ.

Важливу роль мають психологічні, психолінгвістичні та патофізіологічні підходи до розуміння помилки. З огляду на багатогранність досліджуваного феномена явище помилок не може бути предметом лише лінгводидактики, логіки чи едитології. Дуже важливо розуміти окреслене поняття, ураховуючи психічні процеси. Психолінгвістичний підхід характеризується розглядом механізмів утворення ненормативних конструкцій у нерозривному зв'язку із загальним процесом породження і сприймання мовлення з урахуванням психологічних, нейрофізіологічних і лінгвістичних механізмів їх виникнення. Матеріалом для спеціальних досліджень стають патологічні відхилення [Бондаренко 2003, с. 6–7]. Виникнення ненормативних дій зумовлюється складністю внутрішнього світу людини, визначальним впливом підсвідомого на кожен її рух, масивом інформації, який потрібно миттєво опрацювати і відповідно зреагувати на нього. Психологічний аспект помилкових дій є об'єктом дослідження вчених і лікарів-психологів.

Аналізуючи помилки, науковці досить часто покликаються на дослідження З. Фрейда «Психопатологія повсякденного життя». Саме в ній відомий лікар ще у 1901 р. виділив три групи помилкових дій. До першої

групи належать помилки при вимові, читанні, під час слухового сприймання і на письмі; до другої – помилкове забування намірів і власних імен; до третьої – оману, втрату предметів, їх заховування і т. ін. Усі вони мають смисл, певне значення і ґрунтуються на конкретних намірах. Окрім того, досить часто саме вони є правильними, виражаючи імпульси і наміри, приховані в підсвідомості. Завдяки їм людина несамохіть видає власні таємниці, досить часто навіть особистого характеру. Ураховуючи, що об'єктом дослідження є лише текстові помилки, а не помилкові дії загалом, виокремлюємо відповідно психологічні особливості, що спричиняють ці аномалії. Практика показує, що найчастіше в текстах трапляються орфографічні й пунктуаційні помилки, які здебільшого не мають смислового навантаження.

Для правильного трактування лінгвістичної суті феномена орфографічних помилок потрібно обов'язково враховувати етапи породження помилок відповідно до етапів створення газетного тексту [Бондаренко 2001, с. 110]. Зокрема, власне орфографічні помилки можуть з'являтися на всіх етапах:

- 1) у момент журналістської творчості (така помилка виникатиме переважно через незнання орфографічної норми журналістом);
- 2) у процесі творення рукописного варіанта;
- 3) у ході набору (через незнання норми складачем);
- 4) під час коректури (у зв'язку з незнанням орфографічних правил коректором).

Помилки процесу набору з'являються лише на етапі роботи над комп'ютерним чи типографським набором тексту, а помилки процесу письма відповідно виникають лише на етапі запису мовних одиниць. Що стосується коректорських помилок, то їх поява прогнозується лише етапом коректорської правки [Бондаренко 2001, с. 111].

Згідно з міркуваннями Ю. Красикова, у процесі набору відбувається, крім основного механічного читання (що фіксується свідомістю), паралельне «тіньове» прочитання. «Тіньовий» потік формується здебільшого без участі

свідомості («актуального усвідомлення»), але, сформувавшись, впливає на наше сприйняття, що змінює в нашому уявленні дійсну авторську позицію [Цитую за: Бондаренко Т. Г. Орфографічна помилка: спроба лінгвістичного переосмислення // Наукові записки Ін-ту журналістики. Київ, 2001. Т. 2. С. 111].

Саме особисте ставлення складача до тексту, який він набирає, фіксується, за переконанням Ю. Красикова, у різнотипних помилках, тобто в них «тіньова» зона психіки стає помітною, проявляючи окремі свої риси. Серед інших причин появи помилок науковець справедливо називає вплив сусідніх звуків у слові; наявність аналогічних впливів на рівні складів; вплив структури слова (горизонтальний і вертикальний) тощо [Бондаренко 2001, с. 111].

Такі аномалії ще називають «помилками за Фройдом», адже вони спричиняються підсвідомістю і суттєво змінюють загальний зміст речення [Фрейд 1901, с. 482]. Тому кожна помилка, окрім суто технічних недоліків, може зумовлюватися специфічною організацією процесу мислення в людині.

Щодо пунктуаційних помилок, то більшість дослідників таких мовних порушень передусім акцентує на частковому або повному незнанні пунктуаційної норми, без чого неможливо сформувати сталі пунктуаційні навички, а також наголошує на низькому рівні знань із синтаксису, невмінні розпізнавати синтаксичні явища та комунікативно-сміслові відрізки, що потребують виділення [Бондаренко 2000, с. 89].

Перераховуючи причини відхилення від норм пунктуації в журналістських матеріалах, Т. Бондаренко акцентує на складності механізму породження висловлювань, особливості оперативної пам'яті автора комунікативного висловлювання, на відсутності лінгвоконтролю за створеним матеріалом, на дії психофізіологічних чинників, як-от: втома, нервові напруження, несприятливі умови праці тощо [Бондаренко 2000, с. 89–90]. Також науковці наголошують на непослідовній реалізації структурного принципу й указують на актуальність комунікативного

принципу пунктуації. Обидва принципи в тому самому синтаксичному відрізку можуть вступати в різні відношення, що, зрештою, призводить до пунктуаційних відхилень.

Узагальнивши всі наведені вище погляди щодо причин появи пунктуаційних помилок, зазначимо, що в ЗМІ такими є недостатній рівень пунктуаційної грамотності авторів та редакторів текстів, погане знання структури синтаксичних одиниць та їхнього морфологічного вираження, ігнорування авторами засвоєних пунктуаційних норм. До специфічних причин пунктуаційних помилок зараховуємо швидкий темп створення й обігу інформації в інтернеті, через що журналістам, які створюють тексти нашвидкуруч й прагнуть першими повідомити новину, часто бракує часу для критичного осмислення й ретельного редагування написаного.

Отже, причини виникнення мовних помилок пов'язані з об'єктивними екстра- та інтралінгвістичними чинниками сучасної мовної практики. Певною мірою аномативність в українській мовній системі зумовлена високим градусом суперечок довкола того, яким має бути національний правопис. Зниження ступеня зразковості мови ЗМІ, окрім незнання відповідної норми, пояснюється також дискусивністю журналістського тексту, орієнтацією на повсякденну мовну практику, інноваційністю мови, дифузією елементів усності в газетно-журнальному дискурсі, невизначеним ставленням до норми в суспільстві та науці. За психолінгвістичним підходом виникнення ненормативних дій спричинюється складністю внутрішнього світу людини, визначальним впливом підсвідомого. Орфографічні помилки, окрім суто технічних, можуть бути зумовлені паралельним «тіньовим» прочитанням, що змінює дійсну авторську позицію. До чинників, що стають причиною виникнення пунктуальних помилок, відносять складність механізму породження висловлювань, особливості оперативної пам'яті автора, відсутність лінгвоконтролю за створеним матеріалом.

РОЗДІЛ 2

ТИПОЛОГІЯ МОВНИХ АНОРМАТИВІВ НА СТОРІНКАХ ГАЗЕТИ «МІСТО»

Мовні помилки на сторінках друкованих ЗМІ ми досліджували на матеріалі щотижневика «Місто». Для аналізу виявлених помилок важко обрати одну з описаних класифікацій, тому доцільним було б зробити комплексну характеристику найбільш помилкобезпечних місць у газетному тексті.

2.1. Орфографічні помилки

Незважаючи на невпинний процес автоматизації комп'ютерного набору, зокрема на вдосконалення автоматизованих систем перевірки текстів, актуальною для пресолінгвістики залишається проблема неправильного написання слів [Бондаренко 2001, с. 108]. У колі цієї загальної проблематики досить важливим, на нашу думку, є питання про внесення певних коректив у трактування лінгвістичної сутності поняття «орфографічна помилка».

Пропонуємо всі випадки неправильного написання/набору слів, вилучені з газетного тексту, умовно поділити, услід за Т. Бондаренко, на два типи – власне орфографічні та невласне орфографічні – і далі під час кваліфікації помилок враховувати таку особливість: якщо неправильне написання слова не відповідає жодній орфограмі, визначеній в українській орфографії, то в такому разі в слові допущено не орфографічну, а невласне орфографічну помилку [Бондаренко 2001, с. 108].

Тому під власне орфографічними помилками варто розуміти такі неправильні варіанти написання/набору слів, що засвідчують порушення орфографічного правила і для яких альтернативно існує мовна одиниця, написання якої встановлено орфографічною нормою [Бондаренко 2001, с. 108].

Класифікація власне орфографічних помилок у друкованих текстах, запропонована Т. Бондаренко, враховує типи орфограм за співвідношенням із графічним знаком: буквених і небуквених (апостроф, дефіс, контакт,

пропуск, рисочка) [Бондаренко 2003, с. 5].

Найбільш частотною серед помилок, співвідносних із буквеними орфограмами, є порушення фонетичних правил милозвучності мови. У кожному з проаналізованих видань без винятку виявлено аномативне вживання прийменників *у/в, і/й*.

Найпоширенішою помилкою є написання *у* замість *в* після голосного перед більшістю приголосних (окрім *в, ф, -льв-, -св-, -хв-, -тв-, -зв-* і под.). Наприклад: *Романтичні стосунки у більшості Левів розвиватимуться вдало ...* (№49 від 25.12.2019); *У 2020 році у Риб не буде нічого надприродного ...* (№49 від 25.12.2019); *Бажаємо усім любові ...* (№49 від 25.12.2019); *А у жовтні Вінниця отримала європейську відзнаку ...* (№49 від 25.12.2019, с. 2); *... до 2030 року уже розроблена ...* (№49 від 25.12.2019, с. 2); *... нерідко доводилося брати гроші у борг ...* (№49 від 25.12.2019, с. 4); *І цьогорічна ялинка увійшла в Книгу рекордів України ...* (№49 від 25.12.2019, с. 4); *Усі вогнегасники у школі справні ...* (№49 від 25.12.2019, с. 5); *... ухвалюватимуться у рамках наступних змін.* (№49 від 25.12.2019, с. 30); *... справа може зайти у глухий кут.* (№49 від 25.12.2019, с. 31); *... державне регулювання у сферах енергетики ...* (№2 від 15.01.2020, с. 2); *Працювали чи не усі структури силовиків ...* (№2 від 15.01.2020, с. 5); *... що усім чотирьом затриманим вінничанам ...* (№2 від 15.01.2020, с. 6); *У Вінниці увечері 9 січня ...* (№2 від 15.01.2020, с. 30); *Особливість полягає у тому ...* (№3 від 22.01.2020, с. 32).

Не менш численним є неправомірне вживання прийменника *в* замість *у* в таких позиціях: 1) незалежно від закінчення попереднього слова перед наступною буквосполучкою *-св-*: *... щоб щось змінити в своєму житті.* (№49 від 25.12.2019); *... була знайдена мертвою в своєму будинку ...* (№2 від 15.01.2020, с. 14); 2) між приголосними: *... щось в них змінювати.* (№49 від 25.12.2019); *... під час перевірок всі вимоги інспекторів виконують.* (№49 від 25.12.2019, с. 5); *... багато експертів вважають ...* (№49 від 25.12.2019, с. 30); *... відбудеться для споживачів всієї країни.* (№2 від 15.01.2020, с. 3);

... проживають в районі ... (№3 від 22.01.2020, с. 3); 3) на початку речення перед приголосним: *Всього ж ... є кілька вин ...* (№2 від 15.01.2020, с. 31); *Втім не варто займатися самосудом.* (№2 від 15.01.2020, с. 32); *Внаслідок подвійного зіткнення ...* (№3 від 22.01.2020, с. 6); 4) після паузи (коми, крапки з комою, двокрапки, тире) перед приголосним: ... *майже 68 тисяч заявок від пільговиків, всього їх у місті 98 тисяч.* (№3 від 22.01.2020, с. 2); ... *на Вінничині сталося кілька резонансних аварій, внаслідок яких загинули люди.* (№3 від 22.01.2020, с. 4); ... *яка дислокована у Вінниці, в рамках навчань відбила напад ...* (№3 від 22.01.2020, с. 4); *Зірки записали забавне відео, в якому спочатку цікавилися ...* (№3 від 22.01.2020, с. 22).

Неодноразово трапляється помилкове вживання прийменника *і* замість виправданого *й*: 1) після голосного перед приголосним: ... *нові сподівання і перемоги ...* (№49 від 25.12.2019); ... *віднімаючи всі сили і настрої.* (№49 від 25.12.2019); ... *благополучною і гармонійною.* (№49 від 25.12.2019); ... *збагачення і нагромадження ...* (№49 від 25.12.2019); *Це ваш надійний тил у горі і радості ...* (№49 від 25.12.2019); ... *хоч ви і не шукаєте легких шляхів.* (№49 від 25.12.2019); ... *загартовані і ті, хто не боїться складнощів.* (№49 від 25.12.2019, с. 2); *Він уже знайшов ... місце і розробив логотип.* (№3 від 22.01.2020, с. 4); 2) між голосними: ... *впевненості в собі і уваги з боку протилежної статі.* (№49 від 25.12.2019); ... *вінничани потихеньку отримують картки і опробовують їхню роботу.* (№49 від 25.12.2019, с. 2); ... *закріплює і унормовує саму реформу ...* (№49 від 25.12.2019, с. 30); ... *аби вінничани мали змогу платити менше і об'єктивно ...* (№2 від 15.01.2020, с. 2); ... *стажуватися в італійському шпиталі і отримати кращі європейські практики ...* (№2 від 15.01.2020, с. 4); ... *він створив корупційну схему і отримував хабарі* (№2 від 15.01.2020, с. 5).

У процесі редагування треба також зважати на те, що журналісти часто порушують норми милозвучності української мови в чергуванні прийменників *з/із*. Скажімо, замість прогнозованого прийменника *із* між приголосними пишуть аномативний *з*: *А от водоканал з боргової ями*

втягували ... (№49 від 25.12.2019, с. 3); *Зі складних ситуацій теж виходить з легкістю.* (№49 від 25.12.2019, с. 6); *У вінницьких хокеїстів з шайбою проблеми ...* (№49 від 25.12.2019, с. 27). Неправомірним є вживання в аналізованих текстах *із* замість *з* у таких позиціях: 1) після голосного перед приголосним (окрім *с, ш*): ... *унікального для України заводу із масштабного промислового виробництва ...* (№49 від 25.12.2019, с. 3); ... *терпляча тварина із відмінною пам'яттю.* (№49 від 25.12.2019, с. 6); ... *власники із минулої зими збираються ...* (№49 від 25.12.2019, с. 27); ... *поступившись лише в останньому із них.* (№49 від 25.12.2019, с. 27); ... *реформа із децентралізації ...* (№49 від 25.12.2019, с. 30); ... *зустрівся із переможцями ...* (№49 від 25.12.2019, с. 31); *Одна із важливих проблем ...* (№2 від 15.01.2020, с. 4); ... *зіткнувся із відбійником.* (№2 від 15.01.2020, с. 6); ... *на автівках зникли із місця злочину ...* (№2 від 15.01.2020, с. 6); 2) між голосними: *У школі перевірку почали із евакуаційних виходів.* (№49 від 25.12.2019, с. 5).

Також припускаються помилок у чергуванні *від/од* після голосного: ... *до місця події одразу надіслано чергові караули ...* (№3 від 22.01.2020, с. 1).

Редактори повинні також пам'ятати, що значною за продуктивністю відхилення від правил буквених орфограм є група аномативів, що регулює вживання великої літери на початку речення: *український музикант Денис Реконвальд ...* (№49 від 25.12.2019, с. 23); *я навіть серйозно думала ...* (№6 від 12.02.2020, с. 11).

Важливим помилконебезпечним місцем у матеріалах журналістів є незнання правил написання прислівників. У реченні ... *і взявся всього-навсього передавати їй адвокатський гонорар!* (№2 від 15.01.2020, с. 6) вжито прислівник, в якому повторюється корінь і використовується службова частина мови, тому його пишемо через два дефіси: *всього-на-всього*. У реченні *Та поновитися на службі було не просто.* (№5 від 05.02.2020, с. 31) виділений прислівник пишемо разом з часткою *не*, адже його можна замінити синонімом: *непросто (складно)*.

Іноді нехтують також правилом, що частка *не* з дієсловами завжди пишеться окремо. Наприклад, у реченні *Тому що коли ти на сцені, то ти в стані афекту й невідчуваєш, що горши і що тобі боляче.* (№49 від 25.12.2019, с. 9).

Випадки неправильного правопису слів, співвідносних з небуквеними орфограмами, формують дещо меншу за чисельністю групу анормативів. Найбільш частотні серед помилок цієї групи одиниці, що характеризують відсутність лапок. Приміром, у реченні *А якщо пише просто зміна відкрита – можете сміливо підходити до водія ...* (№2 від 15.01.2020, с. 26) словосполучення *зміна відкрита* слід взяти в лапки.

До невластивих орфографічних помилок належать перестановки та пропуски букв, складів, слів; заміни літер іншими (так звані «опечатки», які виникають під час комп'ютерного набору текстів) [Бондаренко 2001, с. 109]. Такі анормативи, зазвичай, ґрунтуються на явищах аплографії, диттографії, антиципації або ж зумовлені несумлінним ставленням складача.

Аплографія – пропуск букв чи складів, які мають повторюватися. Наприклад: «статика» замість «статистика», «біографія» замість «бібліографія».

Диттографія – дописування зайвої літери чи складу та/або повторення попередньої. Приміром: «субб'єктивний», «сховатитися», «в водне» (замість «в одне»).

Антиципація, або зорове випередження – явище, коли літера наступного складу «забігає» наперед, пересувається до попереднього складу («вінко» замість «вікно» тощо) [Коляда 2005, с. 37–38].

Названі типи ненормативних одиниць кваліфікують як помилки процесу набору, оскільки їх поява не зумовлена порушенням орфографічного правила.

Прикладами помилок процесу набору можуть бути такі одиниці, вилучені з газетного тексту: *За інформацією поліцейський, водій пройшов освідування ...* (№49 від 25.12.2019, с. 4) (правильно – *поліцейських*); *І там, і*

там ти можеж бути чесним. (№49 від 25.12.2019, с. 22) (правильно – *можеш*); ... *проблеми за рік не розв'язалися.* (№49 від 25.12.2019, с. 27) (правильно – *розв'язалися*); ... *тільки у судовому порядку.* (№49 від 25.12.2019, с. 30) (правильно – *порядку*); ... *дізнаються по те, як насправді виглядає робочий день полярника.* (№2 від 15.01.2020, с. 4) (правильно – *про*); *За інформацією видання, они хочуть взяти на виховання сироту з Мексики.* (№3 від 22.01.2020, с. 9) (правильно – *вони*); ... *і навіть думала про самогубство.* (№6 від 12.02.2020, с. 11) (правильно – *навіть*); *Для цього вони влаштувалися на роботу в сім'ю багатіїв.* (№6 від 12.02.2020, с. 16) (правильно – *роботу*); *По те, що родина чекає на первістка ...* (№6 від 12.02.2020, с. 18) (правильно – *Про*).

Також до невластне орфографічних помилок належать так звані «описки». Незважаючи на відмінні риси процесу письма і процесу набору, типи помилкових одиниць (під час запису й набору тексту) є досить подібними, адже рукописні варіанти нерідко свідчать про наявність у тексті перестановок, замін, пропусків літер, антиципацій і т. д. Тому неправильні написання («описки»), що з'являються під час запису текстів і не пов'язані з орфографічною нормою та орфограмою, надалі називатимемо помилками процесу письма. Приклади таких помилок є аналогічними до помилок процесу набору [Бондаренко 2001, с. 109].

Порушивши орфографічну норму, власне орфографічну помилку може допустити:

- а) будь-який мовець;
- б) особа, що записує текст під диктовку чи самостійно;
- в) складач;
- г) коректор [Бондаренко 2001, с. 110].

Помилки процесу набору проявляються лише під час роботи складача, а помилки процесу письма відповідно допускає тільки той, хто пише. Коректорські ж помилки виявляються через недогляд коректора.

Для детальнішого аналізу таких мовних фактів, як випадки неправильного написання/набору слів, важливо зупинитися на понятті «коректорська помилка», що її у видавничій справі нерідко плутають з орфографічною. Урахувавши специфіку коректорської правки, ми дійшли висновку, що під коректорською помилкою слід розуміти випадки пропуску авторських помилок, а також випадки пропуску помилок складача (власне орфографічних та помилок процесу набору) [Бондаренко 2001, с. 109].

Класифікацію коректорських помилок уперше представлено у статті М. Хойнацького, де автор пропонує поділяти типові коректорські помилки на активні та пасивні. До активних рекомендується зараховувати помилки пам'яті, що виникають через нерозвиненість короткочасної або довгочасної пам'яті, і помилки тлумачення, зумовлені нерозумінням тексту, браком знань та досвіду. До пасивних коректорських помилок, на думку дослідника, належать пропуски помилок складача (оператора), серед яких М. Хойнацький виділяє помилки уваги та сприйняття [Бондаренко 2001, с. 109]. Автор переконливо доводить, що помилки, спричинені послабленням уваги, можуть виникати в таких випадках:

а) на початку тексту, коли працівник не встиг достатньо сконцентрувати увагу;

б) у рядку, на початку якого вже виявлено помилку, вичитувач заспокоюється, послаблює увагу і не помічає в ньому подальших помилок;

в) у словах, які порушують звичайний середній темп читання, ритм точок фіксації ока (багатолітерні та особливо складні слова) [Хойнацький 1999, с. 19].

У розвідці репрезентовано типологізацію помилок сприйняття: зорові; помилки у шрифтах великого кегля; зумовлені зміною обрисів шрифту; спричинені неправильним розпізнаванням графічно подібних літер [Цитую за: Бондаренко Т. Г. Орфографічна помилка: спроба лінгвістичного переосмислення // Наукові записки Ін-ту журналістики. Київ, 2001. Т. 2. С. 110].

У запропонованій класифікації не звертають уваги на характеристику випадків пропуску коректором помилок автора журналістського матеріалу, тобто власне орфографічних помилок, оскільки поява одного з підтипів коректорських помилок (власне орфографічних) пов'язана з порушенням орфографічної норми, а іншого (помилки процесу набору) не зумовлена порушенням орфографічного правила, то коректорські помилки не належать до жодної з названих груп, а становлять проміжний тип [Бондаренко 2001, с. 110].

Отже, під час аналізу найбільш типових орфографічних анормативів на сторінках друкованих вінницьких видань було виявлено кілька помилконебезпечних зон, на які насамперед мають акцентувати увагу редактори у процесі роботи над журналістським текстом, а саме: порушення фонетичних правил милозвучності мови, вживання великої літери, правопис прислівників, написання частки *не* з дієсловами.

2.2. Лексичні помилки

Найпоширенішими різновидами лексичних анормативів, виявлених на сторінках щотижневика «Місто», є мовленнєва надмірність й інтерференци.

Точність вираження думки є однією з важливих ознак культури мови. Найтипівіше порушення цієї вимоги – уживання слів без урахування їхнього значення. Невміння автора точно висловити свою думку виявляється в мовленнєвій надмірності (або багатослів'ї). Формами мовленнєвої надмірності є плеоназм і тавтологія [Бондаренко 2002, с. 52].

Серед плеонастичних конструкцій виокремлюємо два їхніх різновиди: перший, компонентом надлишкової інформації якого є лексема іншомовного походження, та другий, складниками якого є власне українські слова. Плеонастичні конструкції, виявлені в матеріалах газети «Місто», належать до другої групи: *Український музикант Денис Реконвальд усамітнився від зовнішнього світу й Інтернету у горах ...* (№49 від 25.12.2019, с. 23); *Поки що це відкрите питання без відповіді.* (№49 від 25.12.2019, с. 30); *... знайти*

*в собі внутрішній власний ресурс ... (№4 від 29.01.2020, с. 30); Утім тепер, згідно із новаціями закону «Про освіту», директор зможе обіймати **свою посаду** не більше двох термінів по 6 років поспіль в одній школі. (№5 від 05.02.2020, с. 2).*

Деякі плеонастичні словосполучення закріпилися в мові і не вважаються сьогодні порушенням лексичних норм. Це такі вирази, як: букіністична книга (від фр. *bouquin* – стара книга), експонат виставки (від лат. *expono* – виставляю напоказ), монументальний пам'ятник (від лат. *monumentum* – знак пам'яті), реальна дійсність (від лат. *realis* – дійсний) [Бондаренко 2002, с. 52].

До тавтології можна віднести такі змістові повтори, виявлені на сторінках періодичних видань газети «Місто»: *Від вінницьких чиновників колишні силовики вимагали **звернути** увагу на цю проблему та спрямувати їхнє **звернення** до Уряду і парламенту. (№3 від 25.01.18); ... тим **більш**, що **більшість** гостей фестивалю були якраз наші співвітчизники (№4 від 31.01.18); **Усі відселені** родини отримали нові **оселі** ... (№5 від 08.02.18); Вища кваліфікаційна комісія **суддів** України веде облік даних про кількість посад **суддів у судах** ... (№5 від 08.02.18); Можливо, невілювати політичну складову допомогли б **загальноміські** голосування на сайті **міської** ради (№5 від 08.02.18); ... **Віталій** був там персональним **тренером тренажерного залу** (№6 від 14.02.18); ... **показали і організували** все так, щоб іноземні **інвестори** хотіли продовжувати **інвестувати** в Україну ... (№6 від 14.02.18).*

Не кожне повторення спільнокореневих слів може вважатися мовною помилкою. Існує багато словосполучень, у яких тавтологія неминуча, наприклад: словник іншомовних слів, ланкова першої ланки, закрити кришкою, чорні чорнила, вимити мийку, загадати загадку, розмовна мова, зупинитися на зупинці. Будь-які спроби уникнути повторення у цих виразах будуть невдалими [Бондаренко 2002, с. 52].

Тому потрібно відрізнити тавтологію, спричинену неувагою автора до вибору слова, і тавтологію, якої не можна уникнути або яку використовують із певною стилістичною настановою.

Незважаючи на зміну типу мовного регулювання після проголошення незалежності України, однією з характерних рис сучасної соціально-лінгвальної ситуації залишається українсько-російський білінгвізм, підтримуваний генетичною і структурною близькістю обох мов. Функціонування двомовності в одному етнічному середовищі викликає серйозні зрушення у мовному організмі. «У двомовних групах людей дві мовні системи вступають у контакт, впливають одна на одну, внаслідок чого з'являються контактні зумовлені відхилення від мовної норми, які називаються інтерференцією». У науковій літературі явище міжмовної інтерференції як один із типів мовної взаємодії, що відбувається в межах і внаслідок мовного контакту, розглядається поряд із такими типами мовної взаємодії, як запозичення, калькування та асиміляція. Асиміляція зумовлює повне витіснення однієї мови іншою і відбувається здебільшого внаслідок шовіністичної політики уряду панівної нації [Бондаренко 2002, с. 106]

Калька (фр. *calque* – копія) кваліфікується як «нова лексема, створена питомими мовними засобами за зразком іншої мови» [Єрмоленко 2011, с. 73]. Під час калькування копіюється структура чи внутрішня форма з адаптованим перекладом її компонентів. Як засіб номінації, калькування доцільне тоді, коли для певного поняття, явища немає назви в рідній мові.

На відміну від запозичення і калькування, що розглядаємо як нормативні мовні елементи, інтерференцію пов'язуємо з негативним аспектом мовної взаємодії, оскільки наслідком цього процесу є відхилення від норми. «Конкретним мовним виявом інтерференції є інтерферема» [Бондаренко 2002, с. 107] – лінгвоодинація, утворена шляхом буквального перекладу з урахуванням фонетико-вимовних норм мови, що зазнає впливу. Не мотивовані номінативно, інтерфедеми не стають фактом мови, оскільки функціонують як паралельні, але не синонімічні до нормативних засоби

словесного вираження. Інтерферени є небезпечним денаціоналізуючим явищем, тому що витісняють з ужитку питомі мовні одиниці [Бондаренко 2002, с. 107]

В основу класифікації інтерферем, слідом за Т. Бондаренко, покладаємо структурний принцип і розрізняємо дві групи таких ненормативних одиниць.

1. До першої групи належать одиничні лексеми-інтерферени, які, зі свого боку, поділяють на дві підгрупи: а) ті, що відрізняються фонетичними елементами; б) відмінні за структурними і фонетичними особливостями. Репрезентантом цієї групи може бути ненормативна лексема *розборка*, вилучена з речення *Вам не уникнути рутинних **розборок** і буденних сварок ...* (№49 від 25.12.2019) // Наведена інтерферема виникає внаслідок перенесення експонента російського іменника «разборка» і супроводжується зміною фонемного складу відповідно до орфоепічних та граматичних норм української мови. Утворення лексеми *розборка* не мотивується з погляду номінації, бо нормативно функціонує власне український іменник *суперечка*.

Іншим репрезентантом можуть бути лексеми *необхідність*, *необхідно* та *необхідний* вилучені з речень ... *немає **необхідності** щось у них змінювати.* (№49 від 25.12.2019); *Послуги з доставки газу **необхідно** сплачувати в поточному місяці ...* (№2 від 15.01.2020, с. 3); *Для нас куплена вся **необхідна** апаратура ...* (№3 від 22.01.2020, с. 2); ... *які мають усі **необхідні** характеристики для використання ...* (№3 від 22.01.2020, с. 3); *Сплатити **необхідно** суму, зазначену в графі «До сплати».* (№3 від 22.01.2020, с. 5); ... *продукцію **необхідно** зняти з реалізації ...* (№4 від 29.01.2020, с. 5) // виділені одиниці є інтерферою, що виникає внаслідок перенесення експонента російського іменника «необходимость», модального дієслова «необходимо» і прикметника «необходимый» та супроводжуються зміною фонемного складу відповідно до орфоепічних та граматичних норм української мови. Утворення лексем *необхідність*, *необхідно* та *необхідний* не мотивується з погляду номінації, бо нормативно функціонують власне

український іменник *потреба*, модальні дієслова *потрібно*, *треба* та прикметник *потрібний*. Якщо слід посилити значення потреби, можна додати перед ними слова «конче», «украй», «аж-аж» [Антоненко-Давидович 1991, с. 74–75].

Іншим репрезентантом можуть бути лексеми *безплатний* та *безплатно*, вилучені з речень *Моїм дітям держава гарантувала безплатний проїзд без обмежень*. (№4 від 29.01.2020, с. 2); *Екскурсії проводять безплатно ...* (№6 від 12.02.2020, с. 24) // Наведені інтерфедеми виникають унаслідок перенесення експонента російського прикметника «бесплатный» і прислівника «безплатно» та супроводжуються зміною фонемного складу відповідно до орфоепічних та граматичних норм української мови. Утворення лексем *безплатний* і *безплатно* не мотивується з погляду номінації, бо нормативно функціонує власне український прикметник *безкоштовний* і прислівник *безкоштовно*.

У реченні ... *їх є достатньо*. (№49 від 25.12.2019, с. 5) // виділена одиниця є інтерфероною, що виникає внаслідок перенесення експонента російського прислівника «достаточно» та супроводжуються зміною значенні фонемного складу відповідно до орфоепічних та граматичних норм української мови. Утворення лексеми *достатньо* не мотивується з погляду номінації, бо нормативно функціонують власне українські прислівники *удосталь*, *доволі* [Фаріон 2013, с. 130].

У реченні *Утім, слово «розмовляв» у даній ситуації – не зовсім точне*. (№4 від 29.01.2020, с. 6) // виділена одиниця є інтерфероною, що виникає внаслідок буквального перекладу російського сполучення «данный». Українська мовна система не має у своєму ресурсі прикметника *даний* на позначення вказівного прислівника, хоч він вживається в значенні пасивного дієприкметника минулого часу до дієслова *дати*. Утворення лексеми *даний* не мотивується з погляду номінації, бо нормативно функціонує власне український вказівний прикметник *цей* [Фаріон 2013, с. 166], а також *поданий*, *запропонований* [Городенська 2019, с. 118].

У реченні ... *яке зовсім не сприяє кохання, а, скоріше, руйнує сім'ю.* (№49 від 25.12.2019) // виділена одиниця є інтерферою, що виникає внаслідок перенесення експонента російського слова «скорее». Українська мовна система не має у своєму ресурсі слова *скоріше* на позначення вищого ступеня можливості. Існує лише прислівник *скоріше* у вищому ступені порівняння, який вказує на швидкість дії. Утворення лексеми *скоріше* не мотивується з погляду номінації, бо нормативно функціонує власне українські конструкції *дуже вірогідно, дуже ймовірно, дуже можливо, цілком вірогідно, цілком імовірно* [Городенська 2019, с. 120].

У реченнях ... *яка дала можливість надати якісну послугу ...* (№49 від 25.12.2019, с. 2); *Завдяки цьому наші медики мали можливість стажуватися в італійському шпиталі ...* (№2 від 15.01.2020, с. 4) // виділена одиниця є інтерферою, що виникає внаслідок перенесення експонента російського іменника «возможность». Утворення лексеми *можливість* не мотивується з погляду номінації, бо нормативно функціонує власне українське слово *змога*.

У реченні *Це викликає розбіжності в нашій родині ...* (№49 від 25.12.2019, с. 13) // виділена одиниця є інтерферою, що виникає внаслідок перенесення експонента російського дієслова «вызывать». Українська мовна система не має у своєму ресурсі дієслова *викликати* на позначення створення умов для виникнення чогось. Утворення лексеми *викликати* не мотивується з погляду номінації, бо нормативно функціонує власне українське слово *зумовлювати*.

У реченні ... *не вірно був зрозумілий вислів ...* (№2 від 15.01.2020, с. 6) // виділена одиниця є інтерферою, що виникає внаслідок перенесення експонента російського прислівника «верно». Українська мовна система не має у своєму ресурсі прислівника *вірно* на позначення правильності чогось. В українській мові *вірно* означає віддано, незрадливо. Утворення лексеми *вірно* не мотивується з погляду номінації, бо нормативно функціонує власне український прислівник *правильно* [Фаріон 2013, с. 140].

У реченні ... до місця події відразу **направлено** чергові караули ... (№3 від 22.01.2020, с. 1) // виділена одиниця є інтерферою, що виникає внаслідок перенесення експонента російського дієслова «направлено». Українська мовна система не має у своєму ресурсі прислівника *направлено* на позначення надавання потрібного напрямку. *Направити* означає підготувати до роботи, нагострити. Утворення лексеми *направлено* не мотивується з погляду номінації, бо нормативно функціонують власне українські дієслова *спрямовано, надіслано* [Фаріон 2013, с. 149].

У реченні *Він уже знайшов підходяще місце й розробив логотип.* (№3 від 22.01.2020, с. 4) // виділена одиниця є інтерферою, що виникає внаслідок перенесення експонента російського прикметника «подходящий». Українська мовна система не має у своєму ресурсі прикметника *підходящий* на позначення відповідності яким-небудь вимогам. Утворення лексеми *підходящий* не мотивується з погляду номінації, бо нормативно функціонують власне українські прикметники *придатний, відповідний*.

У реченні *Друге місце ... отримало подружжя Бондаренків.* (№3 від 22.01.2020, с. 4) // виділена одиниця є інтерферою, що виникає внаслідок перенесення експонента російського дієслова «получило». Українська мовна система не має у своєму ресурсі дієслова *отримати* на позначення здобування чого-небудь. Утворення лексеми *отримало* не мотивується з погляду номінації, бо нормативно функціонує власне українське дієслово *вибороло*.

У реченні *І дійсно, цей імідж Вінниці і Вінницької області, він завжди присутній.* (№4 від 29.01.2020, с. 4) // виділені одиниці є інтерферами. Інтерфера *дійсно* виникає внаслідок перенесення експонента російського прислівника «действительно». Вона не мотивується з погляду номінації, бо нормативно функціонує власне український прислівник *справді*. Інтерфера *присутній* виникає внаслідок перенесення експонента російського прикметника «присутствующий». Українська мовна система не має у своєму ресурсі прикметника *присутній* на позначення наявності чогось. Вона не

мотивується з погляду номінації, бо нормативно функціонує власне український прикметник *наявний*.

У реченні *Він надихнув мільйони людей, включаючи мене.* (№4 від 29.01.2020, с. 27) // виділена одиниця є інтерферою, що виникає внаслідок перенесення експонента російського слова «включая». Українська мовна система не має у своєму ресурсі слова *включаючи* на позначення виділення чого-небудь з-поміж однотипного. В українській мові існує дієприслівник *включаючи*, що вказує на процес введення в дію. Утворення лексеми *виключаючи* не мотивується з погляду номінації, бо нормативно функціонує власне українське слово *зокрема*.

У реченні *У Росії, наприклад, людське життя нічого не варте, або стоїть дуже дешево.* (№4 від 29.01.2020, с. 29) // виділена одиниця є інтерферою, що виникає внаслідок перенесення експонента російського дієслова «стоит». Українська мовна система не має у своєму ресурсі слова *стоїть* на позначення вартості чого-небудь. Утворення лексеми *стоїть* не мотивується з погляду номінації, бо нормативно функціонує власне українське дієслово *коштує*.

У реченні *... директор зможе займати посаду ...* (№4 від 29.01.2020, с. 29) // виділена одиниця є інтерферою, що виникає внаслідок перенесення експонента російського дієслова «занимать». Українська мовна система не має у своєму ресурсі слова *займати* на позначення посідання керівного місця. Утворення лексеми *займати* не мотивується з погляду номінації, бо нормативно функціонує власне українське дієслово *обіймати* [Фаріон 2013, с. 141].

У реченні *Дома на нього чекають дружина, донька, син та маленький онучок ...* (№5 від 05.02.2020, с. 31) // виділена одиниця є інтерферою, що виникає внаслідок перенесення експонента російського прислівника «дома». Українська мовна система не має у своєму ресурсі прислівника *дома* на позначення перебування у своєму помешканні. Утворення лексеми *дома* не

мотивується з погляду номінації, бо нормативно функціонує власне український прислівник *вдома*.

У реченні *Відмічається також значне зростання кількості шпиталізованих.* (№6 від 12.02.2020, с. 5) // виділена одиниця є інтерферемою, що виникає внаслідок перенесення експонента російського дієслова «отмечается». Українська мовна система не має у своєму ресурсі дієслова *відмічається* на позначення фіксування певного факту. *Відмічати* означає ставити позначку, мітку. Утворення лексеми *відмічається* не мотивується з погляду номінації, бо нормативно функціонує власне українське дієслово *зазначається*.

У реченні *Якраз у Вінницькій області, дякуючи облдержадміністрації ...* (№6 від 12.02.2020, с. 31) // виділена одиниця є інтерферемою, що виникає внаслідок перенесення експонента російського слова «благодаря». Українська мовна система не має у своєму ресурсі слова *дякуючи* на позначення причини здійснення чого-небудь. В українській мові існує дієприслівник *дякуючи*, що вказує на процес висловлення подяки. Утворення лексеми *дякуючи* не мотивується з погляду номінації, бо нормативно функціонує власне українське слово *завдяки*.

У реченні *Я все ще дуже скучаю за Лондоном ...* (№7 від 19.02.2020, с. 17) // виділена одиниця є інтерферемою, що виникає внаслідок перенесення експонента російського дієслова «скучаю». Українська мовна система не має у своєму ресурсі дієслова *скучати* на позначення проймання почуттям суму. Утворення лексеми *скучаю* не мотивується з погляду номінації, бо нормативно функціонує власне українське дієслово *сумую*.

У реченні *Однак слід остерігатися надмірної активності у ділах.* (№7 від 19.02.2020, с. 32) // виділена одиниця є інтерферемою, що виникає внаслідок перенесення експонента російського іменника «дела». Українська мовна система не має у своєму ресурсі іменника *діла* на позначення заняття. Утворення лексеми *діла* не мотивується з погляду номінації, бо нормативно функціонує власне український іменник *справи* [Фаріон 2013, с. 146].

У реченні ... *зайняла* сьому сходинку в британських чартах. (№2 від 15.01.2020, с. 13) // виділена одиниця є інтерферою, що виникає внаслідок перенесення експонента російського дієслова «занимать». Українська мовна система не має у своєму ресурсі дієслова *займати* на позначення привласнення чого-небудь. Утворення лексеми *зайняла* не мотивується з погляду номінації, бо нормативно функціонує власне українське дієслово *посіла* [Фаріон 2013, с. 141].

У реченні ... *окреслили задачу* ... (№5 від 08.02.18) // виділена одиниця є інтерферою, що виникає внаслідок перенесення експонента російського іменника «задача». Українська мовна система не має у своєму ресурсі іменника *задача* на позначення мети, цілі, хоч лексема існує в значенні питання, яке розв'язується шляхом обчислень. Утворення лексеми *задача* не мотивується з погляду номінації, бо нормативно функціонує власне український іменник *завдання* [Фаріон 2013, с. 152].

У реченні ... *невільовати політичну складову* допомогли б загальноміські голосування ... (№5 від 08.02.18) // виділена одиниця є інтерферою, що виникає внаслідок перенесення експонента російського іменника «составляющая» та супроводжуються зміною лексеми відповідно до орфоепічних та граматичних норм української мови. Українська мовна система не має у своєму ресурсі іменника *складова* на позначення складової частини, оскільки нормативно в українській мові функціонує іменник *складник* [Селігей 2013, с. 22–44].

2. Другу групу утворень інтерферентного характеру становлять ненормативні поєднання кількох слів. Причому як інтерферема кваліфікується сполучення загалом, оскільки кожен із компонентів може нормативно функціонувати в мові самостійно. Наприклад, у реченнях *Наша лікарня, в першу чергу, спеціалізується в галузі онкології.* (№2 від 15.01.2020, с. 4); *Тому що, в першу чергу, порушують наші конституційні права ...* (№4 від 29.01.2020, с. 2); *Я хочу подякувати, в першу чергу, пану Послу ...* (№4 від 29.01.2020, с. 24); *У першу чергу, пішоходи наражають себе на небезпеку ...*

(№7 від 19.02.2020, с. 3) // виділені одиниці є інтерферемою, що виникає внаслідок буквального перекладу російського сполучення «*в первую очередь*». Українська мовна система не має у своєму ресурсі прислівникової конструкції *в першу чергу*, хоч елементи названого поєднання можуть існувати у ролі іменника на позначення певної послідовності, порядку в діях, русі. Поява утворення *в першу чергу* зумовлюється лише впливом російської мови і не мотивується потребами номінації, оскільки в українській мові є такі прислівники: *насамперед, передусім* [Фаріон 2013, с. 142].

У реченнях *Ваша ініціатива, швидше за все, принесе матеріальні здобутки*. (№4 від 29.01.2020, с. 32) // виділені одиниці є інтерферемою, що виникає внаслідок буквального перекладу російського сполучення «*скорее всего*». Українська мовна система не має у своєму ресурсі прислівникової конструкції *швидше за все*, хоч елемент названого поєднання скоріше вживається у значенні вищого ступеня порівняння прислівника *швидко*. Поява утворення *швидше за все* зумовлюється лише впливом російської мови і не мотивується потребами номінації, оскільки в українській мові є прислівники *найвірогідніше, найімовірніше, радше* [Фаріон 2013, с. 143].

У реченнях *У свою чергу, адвокати зазначили ...* (№4 від 29.01.2020, с. 28) // виділені одиниці є інтерферемою, що виникає внаслідок буквального перекладу російського сполучення «*в свою очередь*». Українська мовна система не має у своєму ресурсі вставної конструкції *у свою чергу*, хоч елементи названого поєднання можуть існувати у ролі іменника на позначення певної послідовності, порядку в діях, русі. Поява утворення *у свою чергу* зумовлюється лише впливом російської мови і не мотивується потребами номінації, оскільки в українській мові є конструкції *зі свого боку, і собі* [Фаріон 2013, с. 143], а також *так само, також, подібно до, у відповідь, як і інші* [Городенська 2019, с. 114].

У реченнях *... доводилося багато читати різної літератури, в тому числі й наукові праці полярників*. (№2 від 15.01.2020, с. 4); *У тому числі санкціоновані обшуки проводилися в адміністративній будівлі однієї з*

територіальних громад. (№2 від 15.01.2020, с. 5); ... *тоді ми зможемо оприлюднити більш детальну інформацію, в тому числі, за що вимагали і яку суму ...* (№2 від 15.01.2020, с. 5); ... *і вже виграв, у тому числі час.* (№2 від 15.01.2020, с. 31); ... *програм кібератак, у тому числі DDoS-атак ...* (№3 від 22.01.2020, с. 6); ... *на Сході на шостому році наші українські хлопці, в тому числі і вінничани ...* (№4 від 29.01.2020, с. 24) // виділені одиниці є інтерферемою, що виникає внаслідок буквального перекладу російського сполучення «в том числе». Українська мовна система не має у своєму ресурсі конструкції *в тому числі*, хоч елементи названого поєднання можуть існувати в значенні поняття, за допомогою якого передається кількість і провадиться лічба. Поява утворень *в тому числі* зумовлюється лише впливом російської мови і не мотивується потребами номінації, оскільки в українській мові є такі конструкції: *серед них, поміж них, зокрема* [Фаріон 2013, с. 149].

У реченнях *Більше того, префекти матимуть потужні повноваження ...* (№49 від 25.12.2019, с. 30); *Більше того, це складно зрозуміти пересічним людям ...* (№49 від 25.12.2019, с. 31); *Більш того, після скандального розлучення Пітта із 44-річною акторкою ...* (№4 від 29.01.2020, с. 13); *Більш того, частина скривджених ...* (№6 від 12.02.2020, с. 29) // виділені одиниці є інтерферемою, що виникає внаслідок буквального перекладу російського сполучення «более того». Українська мовна система не має у своєму ресурсі вставної конструкції *більше того*, хоч елемент названого поєднання *більше* вживається у значенні вищого ступеня порівняння прислівника *багато*. Поява утворення *більше того* зумовлюється лише впливом російської мови і не мотивується потребами номінації, оскільки в українській мові є вставні конструкції *навіть більше, ба більше, ще більше* [Фаріон 2013, с. 161].

У реченні *В Едді Мерфі 10 дітей, старшому сину 30 років, а наймолодшому – більше року.* (№3 від 22.01.2020, с. 18) // виділені одиниці є інтерферемою, що виникає внаслідок буквального перекладу російського сполучення «более года». Українська мовна система не має у своєму ресурсі

конструкції *більше року*, хоч елементи названого поєднання вживаються в інших значеннях. Поява утворення *більше року* зумовлюється лише впливом російської мови і не мотивується потребами номінації, оскільки в українській мові є прийменник *понад* [Фаріон 2013, с. 149].

У реченнях *Виконали план на 144% у порівнянні з минулим роком.* (№2 від 15.01.2020, с. 31); ... *у порівнянні з іншими містами країни* ... (№3 від 22.01.2020, с. 30); ... *у порівнянні зі столицею.* (№3 від 22.01.2020, с. 30); ... *найнижчій у порівнянні з іншими організаціями.* (№4 від 29.01.2020, с. 27); ... *більш конкурентоспроможний у порівнянні з тим, що ми бачили у півфіналі.* (№6 від 12.02.2020, с. 12) // виділені одиниці є інтерферемою, що виникає внаслідок буквального перекладу російського сполучення «*в сравнении с*». Українська мовна система не має у своєму ресурсі прислівникової конструкції *у порівнянні з*, хоч елементи названого поєднання вживається в інших значеннях. Поява утворення *у порівнянні з* зумовлюється лише впливом російської мови і не мотивується потребами номінації, оскільки в українській мові є прислівникова конструкція *порівняно з*. Однотипною до цієї конструкції є й така, як *в залежності від*, віднайдена в реченні ... *тариф на доставку газу буде відрізнятись в залежності від місця проживання споживача.* (№2 від 15.01.2020, с. 3) // Виділені одиниці є інтерферемою, що виникає внаслідок буквального перекладу російського сполучення «*в зависимости от*». Поява такого утворення зумовлюється лише впливом російської мови і не мотивується потребами номінації, оскільки в українській мові є прислівникова конструкція *залежно від* [Фаріон 2013, с. 161].

У реченнях *У Близнюків сфера кохання в цілому буде благополучною і гармонійною.* (№49 від 25.12.2019); *Однією з важливих проблем як для нашого міста, так і для України в цілому* ... (№2 від 15.01.2020, с. 4); ... *як у мешканні, так і багатоквартирного будинку в цілому.* (№6 від 12.02.2020, с. 4); *Що це означає для Кременчука та України в цілому?* (№6 від 12.02.2020, с. 26) // виділені одиниці є інтерферемою, що виникає внаслідок буквального

перекладу російського сполучення «*в целом*». Українська мовна система не має у своєму ресурсі прислівникової конструкції *в цілому*, хоч елемент названого поєднання *цілий* вживається у значенні чогось нерозділеного, наповненого до країв. Поява утворення *в цілому* зумовлюється лише впливом російської мови і не мотивується потребами номінації, оскільки в українській мові є прислівник *загалом*.

У реченні *Романтичні стосунки в більшості Левів розвиватимуться вдало і за наростаючою ...* (№49 від 25.12.2019) // виділені одиниці є інтерферемою, що виникає внаслідок буквального перекладу російського сполучення «*по нарастающей*». Українська мовна система не має у своєму ресурсі прислівникової конструкції *за наростаючою*, хоч елемент названого поєднання *наростаючий* вживається у значенні того, що з'являється на поверхні. Поява утворення *за наростаючою* зумовлюється лише впливом російської мови і не мотивується потребами номінації, оскільки в українській мові є прислівники *динамічно, стрімко*.

У реченні *Хоча, в принципі, багато експертів уважають, що реформу можна було б продовжити ...* (№49 від 25.12.2019, с. 30) // виділені одиниці є інтерферемою, що виникає внаслідок буквального перекладу російського сполучення «*в принципе*». Українська мовна система не має у своєму ресурсі вставної конструкції *в принципі*, хоч елемент названого поєднання *принцип* вживається у значенні переконання чи правила. Поява утворення *в принципі* зумовлюється лише впливом російської мови і не мотивується потребами номінації, оскільки в українській мові є вставна конструкція *власне кажучи*.

У реченні *Це свого роду рекорд.* (№2 від 15.01.2020, с. 27) // виділені одиниці є інтерферемою, що виникає внаслідок буквального перекладу російського сполучення «*своего рода*». Українська мовна система не має у своєму ресурсі конструкції *свого роду*, хоч елемент названого поєднання *рід* вживається у формі спільності людей. Поява утворення *свого роду* зумовлюється лише впливом російської мови і не мотивується потребами

номінації, оскільки в українській мові є прикметники *своєрідний, особливий* [Городенська 2019, с. 130].

У реченнях *Таким чиним, нарешті видано закон «Про ринок природного газу» ... (№2 від 15.01.2020, с. 2); Таким чином вони зменшать свої витрати на комісії при проведенні платежів. (№2 від 15.01.2020, с. 3); Таким чином споживачі газу зможуть побачити ... (№3 від 22.01.2020, с. 26); Таким чином формально українська компанія буде домовлятися з оператором ГТС України ... (№3 від 22.01.2020, с. 28); Таким чином, російська компанія буде змушена платити за транзит ... (№3 від 22.01.2020, с. 29); Він упевнений, що **таким чином** держава покаже іноземним та українським інвесторам ... (№4 від 29.01.2020, с. 28); Таким чином, ще у жовтні 2019 року стало зрозуміло ... (№4 від 29.01.2020, с. 29) // виділені одиниці є інтерферою, що виникає внаслідок буквального перекладу російського сполучення «*таким образом*». Українська мовна система не має у своєму ресурсі ні вставної конструкції, ні прислівника *таким чином*, хоч елементи названого поєднання вживаються в інших значеннях. Поява утворення *таким чином* зумовлюється лише впливом російської мови і не мотивується потребами номінації, оскільки в українській мові є вставна конструкція *отже* та прислівники *так, у такий спосіб*.*

У реченні ... *щоб написати музику до композиції, яка в результаті посіла сьому сходинку в британських чартах. (№2 від 15.01.2020, с. 13) // виділені одиниці є інтерферою, що виникає внаслідок буквального перекладу російського сполучення «в результате». Українська мовна система не має у своєму ресурсі прислівникової конструкції *в результаті*, хоч елемент названого поєднання *результат* вживається у значенні остаточного підсумку якого-небудь заняття. Поява утворення *в результаті* зумовлюється лише впливом російської мови і не мотивується потребами номінації, оскільки в українській мові є прислівник *зрештою*.*

У реченні *Тому й просимо, по можливості, повідомляти нам. (№2 від 15.01.2020, с. 26) // виділені одиниці є інтерферою, що виникає внаслідок*

буквального перекладу російської вставної конструкції *«по возможности»*. Українська мовна система не має у своєму ресурсі вставної конструкції *по можливості*, хоч елементи названого поєднання вживаються в інших значеннях. Поява утворення *по можливості* зумовлюється лише впливом російської мови і не мотивується потребами номінації, оскільки в українській мові допустимість чого-небудь виражається підрядними реченнями *якщо можна, якщо є змога*.

У реченні *Я залишаюся при своїй думці*. (№2 від 15.01.2020, с. 11) // виділені одиниці є інтерферою, що виникає внаслідок буквального перекладу російського сполучення *«оставаться при своем мнении»*. Українська мовна система не має у своєму ресурсі конструкції *залишатися при своїй думці*, хоч елементи названого поєднання вживаються в інших значеннях. Поява утворення *залишаюся при своїй думці* зумовлюється лише впливом російської мови і не мотивується потребами номінації, оскільки в українській мові є конструкції *обстоюю свою думку, держуся своєї думки*.

У реченнях *При цьому* активне залучення локальних та іноземних інвестицій ... (№3 від 22.01.2020, с. 30); *При цьому* закон повинен зберегти базові соціальні гарантії ... (№4 від 29.01.2020, с. 29); *При цьому* закон передбачає аж сім видів трудових договорів ... (№4 від 29.01.2020, с. 29) // виділені одиниці є інтерферою, що виникає внаслідок буквального перекладу російського сполучення *«при этом»*. Українська мовна система не має у своєму ресурсі прислівника *при цьому*, хоч елементи названого поєднання вживаються в інших значеннях. Поява утворення *при цьому* зумовлюється лише впливом російської мови і не мотивується потребами номінації, оскільки в українській мові є прислівник *одночасно*.

У реченні ... *політика максимальної прозорості по відношенню до бізнесу* ... (№3 від 22.01.2020, с. 30) // виділені одиниці є інтерферою, що виникає внаслідок буквального перекладу російського сполучення *«по отношению к»*. Українська мовна система не має у своєму ресурсі прийменникової конструкції *по відношенню до*, хоч елемент названого

поєднання *відношення* вживається у значенні стосунку, причетності до кого-, чого-небудь. Поява утворення *по відношенню до* зумовлюється лише впливом російської мови і не мотивується потребами номінації, оскільки в українській мові є прийменник *щодо*.

У реченнях ... *пропущені уроки учні будуть відпрацьовувати за рахунок* ущільнення програми. (№4 від 29.01.2020, с. 1); ... *цього року за рахунок* державних субвенцій ... (№4 від 29.01.2020, с. 30); ... *заощаджувати за рахунок* енергоефективності бюджетні кошти. (№6 від 12.02.2020, с. 3); ... *вирішили виправити своє фінансове становище за рахунок* забезпеченої родини Пак. (№6 від 12.02.2020, с. 16) // виділені одиниці є інтерферемою, що виникає внаслідок буквального перекладу російського сполучення «за счет». Українська мовна система не має у своєму ресурсі прислівникової конструкції *за рахунок*, хоч елемент названого поєднання *рахунок* вживається у значенні вираженого в числах результату яких-небудь підрахунків. Поява утворення *за рахунок* зумовлюється лише впливом російської мови і не мотивується потребами номінації, оскільки в українській мові є прислівник *завдяки* та прислівникова конструкція *за кошт*.

У реченнях ... *здійснював доставку вантажів, в основному* Азією. (№5 від 05.02.2020, с. 31); *Вік таких дітей в основному* від 12 до 16 років. (№7 від 19.02.2020, с. 4); *В основному* це жінки пенсійного віку ... (№7 від 19.02.2020, с. 30) // виділені одиниці є інтерферемою, що виникає внаслідок буквального перекладу російського сполучення «в основном». Українська мовна система не має у своєму ресурсі прислівникової конструкції *в основному*, хоч елемент названого поєднання *основний* вживається у значенні чогось головного, визначального. Поява утворення *в основному* зумовлюється лише впливом російської мови і не мотивується потребами номінації, оскільки в українській мові є прислівник *переважно*.

У реченні *Між іншим*, *зазначає* ... (№5 від 05.02.2020, с. 31) // виділені одиниці є інтерферемою, що виникає внаслідок буквального перекладу російського сполучення «между прочем». Українська мовна система не має у

своєму ресурсі вставної конструкції *між іншим*, хоч елементи названого поєднання вживаються в інших значеннях. Поява утворення *між іншим* зумовлюється лише впливом російської мови і не мотивується потребами номінації, оскільки в українській мові є вставна конструкція *до речі*.

У реченні ... *яких по факту не було*. (№7 від 19.02.2020, с. 30) // виділені одиниці є інтерферою, що виникає внаслідок буквального перекладу російського сполучення «*по факту*». Українська мовна система не має у своєму ресурсі прислівникової конструкції *по факту*, хоч елемент названого поєднання *факт* вживається у значенні дійсного явища. Поява утворення *по факту* зумовлюється лише впливом російської мови і не мотивується потребами номінації, оскільки в українській мові є прислівник *насправді*.

У реченні *Надалі в таких випадках буде відбуватись винесення постанов про адміністративні стягнення*. (№3 від 22.01.2020, с. 2) // виділені одиниці є інтерферою, що виникає внаслідок буквального перекладу російського сполучення «*в таких случаях*». Українська мовна система не має у своєму ресурсі прийменниково-іменникової конструкції у *випадку*, хоч елемент названого поєднання *випадок* вживається у значенні певної ситуації. Поява утворення *в таких випадках* зумовлюється лише впливом російської мови і не мотивується потребами номінації, оскільки в українській мові є прийменниково-іменникові конструкції *в такому разі*, *в таких ситуаціях*.

У реченні ... *більша частина Голлівуду опинилася на стороні чоловіка*. (№4 від 29.01.2020, с. 13) // виділені одиниці є інтерферою, що виникає внаслідок буквального перекладу російського сполучення «*на стороне*». Українська мовна система не має у своєму ресурсі прислівникової конструкції *на стороні*, хоч елемент названого поєднання *сторона* вживається у значенні простору, місцевості. Поява утворення *на стороні* зумовлюється лише впливом російської мови і не мотивується потребами номінації, оскільки в українській мові є прислівникова конструкція *на боці*.

У реченні *Зараз по ньому триває службове розслідування, за результатами якого і прийматимуть рішення.* (№3 від 25.01.18) // виділені одиниці є інтерфероною, що виникає внаслідок буквального перекладу російського сполучення «*принимать решение*». Українська мовна система не має у своєму ресурсі конструкції *приймати рішення*, хоч елементи названого поєднання можуть вживатися в окремих контекстах. Поява утворення *приймати рішення* зумовлюється лише впливом російської мови і не мотивується потребами української мови, оскільки ми можемо вживати *вирішувати, ухвалювати, виносити ухвалу* [Фаріон 2013, с. 143].

У реченні ... *й у більшості випадків нам це вдається.* (№3 від 25.01.18) // виділені одиниці є інтерфероною, що виникає внаслідок буквального перекладу російського сполучення «*в большинстве случаев*». Українська мовна система не має у своєму ресурсі прислівникової конструкції *у більшості випадків*, хоч елемент названої конструкції *більшість* поєднується переважно з іменниками, що означають істот або організації, підприємства, установи та інші заклади, функціонування яких пов'язане з діяльністю людей. Поява утворення *у більшості випадків* не мотивується потребами номінації, оскільки в українській мові є прислівник *здебільшого* [Фаріон 2013, с. 161].

У реченнях *Із тим, що він має відношення до Леонтовича, влада погоджується ...* (№3 від 25.01.18); ... *збережена у селі будівля найімовірніше немає ніякого відношення до родини композитора.* (№5 від 08.02.18) // виділені одиниці є інтерфероною, що виникає внаслідок буквального перекладу російського сполучення «*иметь отношение*». Українська мовна система не має у своєму ресурсі конструкції *мати відношення*, хоч елементи названого поєднання можуть існувати у значенні взаємозв'язку між предметами, явищами. Поява утворення *мати відношення* не мотивується потребами номінації, оскільки в українській мові є конструкції *бути причетним, мати причетність* [Фаріон 2013, с. 137–139].

У реченні ... *залишається ще 36 осель, в яких у силу різних причин не виконані відновлювальні роботи.* (№4 від 31.01.18) // виділені одиниці є інтерферемою, що виникає внаслідок буквального перекладу російського сполучення «в силу». Українська мовна система не має у своєму ресурсі прийменникової конструкції *у силу*, хоч елементи названого поєднання можуть існувати у ролі іменника на позначення фізичної можливості істот. Поява утворення *у силу* зумовлюється лише впливом російської мови і не мотивується потребами номінації, оскільки в українській мові є прийменникові конструкції *через, з огляду* [Фаріон 2013, с. 142].

У реченні *У подальшому, останній надав договори для підпису ...* (№5 від 08.02.18) // виділені одиниці є інтерферемою, що виникає внаслідок буквального перекладу російського сполучення «в дальнейшем». Українська мовна система не має у своєму ресурсі прислівникової конструкції *у подальшому*, хоч елемент названого поєднання може вживатися в значенні прикметника. Поява утворення *у подальшому* зумовлюється лише впливом російської мови і не мотивується потребами номінації, оскільки в українській мові є прислівник *згодом* [Фаріон 2013, с. 161].

У реченні *Разом з тим, ми призначаємо йому випробувальний термін ...* (№5 від 08.02.18) // виділені одиниці є інтерферемою, що виникає внаслідок буквального перекладу російського сполучення «вместе с тем». Українська мовна система не має у своєму ресурсі прислівникової конструкції *разом з тим*, хоч елементи названого поєднання вживаються в інших значеннях. Поява утворення *разом з тим* зумовлюється лише впливом російської мови і не мотивується потребами номінації, оскільки в українській мові є прислівник *водночас* [Фаріон 2013, с. 143].

У реченні *До останнього часу Віталій був там персональним тренером ...* (№6 від 14.02.18) // виділені одиниці є інтерферемою, що виникає внаслідок буквального перекладу російського сполучення «до последнего времени». Українська мовна система не має у своєму ресурсі прислівникової конструкції *до останнього часу*, хоч елементи названого

поєднання вживається в інших значеннях. Поява утворення *до останнього часу* не мотивується потребами номінації, оскільки в українській мові є прислівник *донедавна* [Фаріон 2013, с. 160].

У реченнях ... *тому що за тими чи іншими причинами переносили виліт зі Львова.* (№6 від 14.02.18); ... *і дедалі частіше знаходили спільну думку в тому чи іншому історичному питанні.* (№10 від 14.03.18) // виділені одиниці є інтерферою, що виникає внаслідок буквального перекладу російського сполучення «*той или иной*». Українська мовна система не має у своєму ресурсі конструкції *той чи інший*. Поява утворення *той чи інший* зумовлюється лише впливом російської мови і не мотивується потребами номінації, оскільки в українській мові використовується конструкція *той чи той* [Фаріон 2013, с. 161].

У реченні *Простими словами, якщо фермер посіяв ...* (№10 від 14.03.18) // виділені одиниці є інтерферою, що виникає внаслідок буквального перекладу російського сполучення «*простыми словами*». Українська мовна система не має у своєму ресурсі вставної конструкції *простими словами*, хоч елементи названого поєднання вживаються в інших значеннях. Поява утворення *простими словами* зумовлюється лише впливом російської мови і не мотивується потребами номінації, оскільки в українській мові є вставна конструкція *інакше кажучи* [Фаріон 2013, с. 161].

У реченні *Водій автомобіля, маючи стабільні дані в якості розмітки дороги, може чітко керувати автотранспортом.* (№10 від 14.03.18) // виділені одиниці є інтерферою, що виникає внаслідок буквального перекладу російського сполучення «*в качестве*». Українська мовна система не має у своєму ресурсі прийменникової конструкції *в якості*, хоч елементи названого поєднання можуть існувати у ролі іменника на позначення ступеня вартості, цінності. Поява утворення *в якості* зумовлюється лише впливом російської мови і не мотивується потребами номінації, оскільки в українській мові використовується конструкція *в ролі* [Фаріон 2013, с. 142].

В українській лексико-семантичній системі прийменниково-відмінковій конструкції *на протязі* не властиве значення часу. Використовується вона лише тоді, коли йдеться про різкий струмінь повітря, що проходить у приміщенні (*стояти на протязі* – рос. відповідник *стоять на сквозняке*). Буквальний переклад сполучення «*на протяженіи*», неврахування семантичних особливостей зазначених конструкцій в обох мовах, недосконалість словникових статей в окремих лексикографічних працях сприяють виникненню інтерференци у реченні ... *точність, яка не змінюється на протязі будь-якого часу*. (№10 від 14.03.18) // інтерференца потребує редакторської правки, оскільки темпоральне значення в українській мові відтворюють прислівники *протягом, упродовж* [Бондаренко 2002, с. 108].

Тому серед запозичень, що з'явилися в лексико-семантичній системі української мови внаслідок мовних контактів, варто виділяти інтерференци, які нівелюють національно-мовну своєрідність, а тому повинні вилучатися з ужитку. Лінгвістичний статус ненормативних елементів залежить від того, якого ступеня адаптації до внутрішніх законів української мови зазнає утворення. Проте чіткої межі під час визначення різновиду лексичної помилки, очевидно, немає, оскільки їх поява зумовлюється однаковим чинником – негативною дією інтерференційних складників.

Помилконебезпечну групу слів також становлять пароніми. У реченні *Особливо в таких напрямках, як лікування проблем гінекології, швидкої допомоги, інтенсивної терапії, травматології ...* (№2 від 15.01.2020, с. 4) виділена лексична одиниця є суфіксальним паронімом. Слово *напрямок* вказує на позначення лінії руху або лінії розміщення чого-небудь; *напря́м* – шлях діяльності, спрямованість певної дії, явища. Тому в цьому контексті доречним є вживання слова *напря́м* [Фаріон 2013, с. 156].

Сплутування семантики паронімів зумовлюється, по-перше, структурною та фонетичною подібністю таких лексем, яка, однак, не допускає повного або часткового ототожнення лексичних значень; по-друге,

незнанням семантики одного чи обох компонентів паронімічної пари; по-третє, негативною дією інтерференційних чинників [Бондаренко 2003, с. 9].

Отже, зважаючи на величезні можливості вибору лексичних засобів, які надає кожному з нас українська мова, висловлювати свої думки неодноманітно, виразно, в оригінальному стилі є цілком реальним завданням для того, хто постійно збагачує свій лексичний запас і по-справжньому шанує рідне слово.

2.3. Граматичні помилки

Поряд із такими важливими питаннями культури мови, як оволодіння правилами орфографії, лексикології, велике значення має також вивчення і правильне використання засобів вираження думки залежно від мети і змісту висловлювання, що їх регулюють граматичні норми мови.

Граматичні норми сучасної української літературної мови поділено на морфологічні (регулюють правильний вибір морфологічних форм слів під час формотворення та словозміни, а також їхнє поєднання) і синтаксичні (визначають нормативну побудову словосполучень і речень).

2.3.1. Морфологічні помилки

Прийнято вважати, що морфологічні помилки на сторінках друкованих ЗМІ «перебувають нижче середнього інтервалу помилконебезпечності» [Бондаренко 2003, с. 17]. Усе ж поява такого різновиду анормативів засвідчує недостатню увагу медіапрацівників до культури професійного мовлення, а також указує на нефахове редакційне опрацювання представлених читацькій аудиторії матеріалів.

Найбільша кількість морфологічних помилок пов'язана із використанням лексико-граматичних категорій іменника. Поширеним помилконебезпечним місцем є оформлення відповідних відмінкових форм. Найбільше анормативних утворень у межах класу іменника зафіксовано при вживанні флексій *-у (-ю) / -а (-я)* у формах родового відмінка однини іменників чоловічого роду II відміни: Наприклад: *Отже, будьте на висоті,*

насолоджуйтеся гармонією і ловіть свою фортуна, особливо самотні представники знака. (№49 від 25.12.2019); ... *антибіотики є неефективними під час лікування нового коронавірусу ...* (№4 від 29.01.2020, с. 28).

Значні труднощі і, як наслідок, систематичні відхилення від граматичних норм пов'язані з уживанням журналістами правильних відмінкових форм іменників, що входять до складу кількісно-субстантивних сполучень. Нормативно числівники два, три, чотири (зокрема в складних формах), вступаючи у граматичні зв'язки з іменниками, потребують від них форми називного відмінка множини. Натомість у багатьох текстах українських журналістів правильна форма систематично замінюється на родовий відмінок однини, очевидно, під впливом російської граматики, де цей компонент використовується послідовно і закріплений нормою: *Два легковика вогонь знищив ...* (№2 від 15.01.2020, с. 1); ... *адвокати зазначили, що для всіх необхідних слідчих дій було 3,5 рока.* (№4 від 29.01.2020, с. 28) [Городенська 2019, с. 172]. Порушено норму вживання числових форм і в реченні: *На нього є два варіанти відповідей.* (№4 від 29.01.2020, с. 29).

Непоодиноким засвідчено вживання анормативних одиниць і на рівні інших частин мови. У писемній журналістській комунікації часто функціонують ненормативні форми класу дієслів. Наприклад, ненормативне утворення форми майбутнього часу: *Із розвитком виробництва кількість працівників буде збільшуватиметься.* (№49 від 25.12.2019, с. 3). Також у межах лексико-граматичного класу дієслів виявлено помилки, пов'язані зі сплутуванням дієслівних форм на -то з дієприкметниками: *У Росії, наприклад, людське життя нічого не варто ...* (№4 від 29.01.2020, с. 29) (правильно – *варте*); *Це має бути прописане в окремих законах ...* (№49 від 25.12.2019, с. 30) (правильно – *прописано*).

Частотною є помилка, пов'язана зі вживанням активних дієприкметників теперішнього часу: *А одиноких представників знаку чекає багатообіцяюче знайомство ...* (№49 від 25.12.2019) (доречніше – *багатонадійне, великонадійне, перспективне*); *Кожен бажаючий матиме*

нагоду спробувати на собі цілющі властивості водохрещенської води ... (№2 від 15.01.2020, с. 1) (доречніше – *охочий; життєдайні*); ... *розповідає керуюча супермаркетом Тетяна Кужиль.* (№2 від 15.01.2020, с. 24) (доречніше – *керівниця*) [Фаріон 2013, с. 127]; ... *у скриньках знайшли додаткові, уточнюючі платіжки.* (№3 від 22.01.2020, с. 5) (доречніше – *уточнювальні*); ... *витягли потопуючого з водойми та передали медикам.* (№6 від 12.02.2020, с. 3) (доречніше – *потопальника*); *Ми перейдемо на формат постійно діючого навчального центру.* (№7 від 19.02.2020, с. 29) (доречніше – *чинного*) [Фаріон 2013, с. 118].

Виявлені у класі прикметника аномативи часто представлені утвореннями, що репрезентують помилкове функціонування форм ступенів порівняння. Відомо, що прикметники в українській мові можуть мати вищий і найвищий ступені порівняння, кожен із яких уживають у простій або складеній формах. Засвідчений в аналізованих ЗМІ тип помилок пов'язаний найчастіше з утворенням найвищого ступеня. Це вживання слова *самий* в аналітичних формах замість нормативних *найбільш, що-, якнайбільш: Саме головне, що може зробити художник – це показати світ ...* (№4 від 29.01.2020, с. 24). Такі конструкції є кальками з російської мови, сприймаються як елемент просторіччя в усному суржиковому мовленні. На сторінках преси вони неприпустимі.

Отже, серед морфологічних аномативів досліджуваних видань найбільшу частотність мають помилки в оформленні відмінків іменника. Помилконебезпечним місцем виступає також узгодження числівника з іменником. Непоодинокі трапляються відхилення від морфологічних норм у творенні класу прикметників, дієслів тощо.

2.3.2. Синтаксичні помилки

Ненормативні явища на рівні синтаксису в опрацьованих газетних текстах переважно стосуються неправильного вибору прийменника. Функціонування прийменника *по* є нормативним в українській мові, коли

йдеться про місце дії, мету дії, час, міру, кількість чогось, а також сферу діяльності. Проте часто вживання прийменника *по* є недоречним, тоді краще відповідно до контексту замінити його на:

1) прийменник *з*: ... *надати якісну послугу по теплопостачанню і по забезпеченню гарячою водою цих мікрорайонів.* (№49 від 25.12.2019, с. 2); *Ми долучилися до загальноукраїнської акції по вшануванню пам'яті загиблих ...* (№2 від 15.01.2020, с. 30); ... *витрати на послугу по догляду за дитиною до трьох років.* (№3 від 22.01.2020, с. 5); *У нас створена комісія по благодійній допомозі ...* (№4 від 29.01.2020, с. 30); ... *за неналежне виконання обов'язків по вихованню дитини на них склали адміністративний протокол.* (№5 від 05.02.2020, с. 6); *Як розповів голова комітету по фізичній культурі ...* (№6 від 12.02.2020, с. 5); ... *засідання у справі по визнанню протиправним Е-квитка.* (№7 від 19.02.2020, с. 30);

2) прийменник *щодо*: ... *перший приїздив з приводу розведення військ, другий – по ринку землі ...* (№49 від 25.12.2019, с. 3); *За словами Анни Олійник, по підриву банкомата у Вінниці експертизи ще не завершені.* (№2 від 15.01.2020, с. 2); *Були питання не тільки щодо «російської» музики, а й по документах фонду ...* (№5 від 05.02.2020, с. 4); ... *правоохоронців цікавили документи по кагатному полю.* (№6 від 12.02.2020, с. 3);

3) прийменник *на*: *Він розташований по вулиці Трамвайній ...* (№2 від 15.01.2020, с. 5);

4) прийменник *в*: ... *більшість із них працюють і навчаються по буднях.* (№5 від 05.02.2020, с. 2);

5) прийменник *у*: *До її руху приєдналися мільйони людей по всьому світу.* (№49 від 25.12.2019, с. 21); ... *кількість людей по всьому світу ...* (№2 від 15.01.2020, с. 29); ... *зв'язати їх з іншими дітьми по всьому світу.* (№7 від 19.02.2020, с.13) (правильно – *у всьому світі*);

6) прийменник *до*: *Навчання у школах припинили по понеділок 3-го лютого.* (№4 від 29.01.2020, с. 1) [Городенська 2019, с. 131];

7) прийменник за: *Також закупаємо **по** цих договорах монітори спостереження ... (№5 від 05.02.2020, с. 5); Я все ще дуже сумую **по** Лондону ... (№7 від 19.02.2020, с. 17);*

8) безприйменникову конструкцію: *... здійснював доставку вантажів, переважно **по Азії**. (№5 від 05.02.2020, с. 31) (правильно – *Азією*).*

Прийменник *при* вживають у конструкціях, які вказують на близькість до якогось предмета, а також належність до певного складу. Часто спостерігаємо неправомірне вживання прийменника *при*, який доречно замінити на:

1) прийменник *під час*: *... вони зменшать свої витрати на комісії **при** проведенні платежів. (№2 від 15.01.2020, с. 3); ... неполадки **при** оплаті за проїзд картками. (№2 від 15.01.2020, с. 26); ... після їхнього використання **при** роботі із сирих м'ясом ... (№2 від 15.01.2020, с. 29); ... збої **при** оплаті проїзду ... (№3 від 22.01.2020, с. 2); ... а також **при** купівлі квитка за готівку ця послуга не діє. (№3 від 22.01.2020, с. 2); За правилами, **при** пересадці на інший транспорт ... (№3 від 22.01.2020, с. 3); Обов'язковими вимогами **при** оцінюванні туристичних продуктів ... (№3 від 22.01.2020, с. 30); ... як їй себе поводити **при** зустрічі з незнайомою людиною ... (№4 від 29.01.2020, с. 6); ... антибіотики є неефективними **при** лікуванні ... (№4 від 29.01.2020, с. 28); ... могли конкурувати **при** відборі ... (№4 від 29.01.2020, с. 29); ... підписує працівник і роботодавець **при** оформленні трудових відносин. (№5 від 05.02.2020, с. 29); Відтак **при** перегляді інших записів ... (№7 від 19.02.2020, с. 6);*

2) прийменник за: *У нас навчається 1279 дітей **при** потужності 800-900 осіб. (№49 від 25.12.2019, с. 5); ... **при** будь-якій невідповідності система нам про це сигналізує ... (№3 від 22.01.2020, с. 3); ... зібравши 260 мільйонів доларів **при** бюджеті 185. (№5 від 05.02.2020, с. 22); Зрозуміло, що **при** наявності лише однієї арени ... (№6 від 12.02.2020, с. 5).*

На прийменник *щодо* варто замінити прийменник *стосовно* в таких реченнях: *Стосовно проїзду в муніципальному транспорті ... (№3 від*

22.01.2020, с. 3); **Стосовно** ж давнього питання ... (№3 від 22.01.2020, с. 5); **І стосовно** взяття допомоги на облік ... (№4 від 29.01.2020, с. 30); а також прийменник *відносно* в реченні ... **відносно** Вані і його молодшої сестри. (№6 від 12.02.2020, с. 1) [Фаріон 2013, с. 139].

Виявлено анормативи, що вказують на неправильну координацію між підметом і присудком. Домінують помилки у виборі числової форми присудка: *Друге місце ... вибороли подружжя Бондаренків.* (№3 від 22.01.2020, с. 4); *... частина скривджених також можуть перетворитися у внутрішню фронду ...* (№6 від 12.02.2020, с. 29).

У реченні *Спеціальні авто, призначене для транспортування двох людей на візках і ще трьох осіб, уже надійшли ...* (№3 від 22.01.2020, с. 32) спостерігаємо ненормативне узгодження підмета й означення. Після редагування речення матиме такий вигляд: *Спеціальні авто, призначені для транспортування двох людей на візках і ще трьох осіб, уже надійшли ...* Ненормативне узгодження частин складеного іменного присудка наявне в реченні: *Одна з важливих проблем ... є сфера охорони здоров'я та її реформа.* (№2 від 15.01.2020, с. 4) (правильно – *однією*).

Виявлено вживання анормативної корелятивної пари «*чим ..., тим ...*» замість правомірної «*що ..., то ...*» в реченнях співвідносної міри: *... чим чистішими вони будуть, тим швидше ваші справи підуть вгору.* (№49 від 25.12.2019, с. 6); *Чим більше клієнтів на одиницю площі, тим нижчий тариф.* (№2 від 15.01.2020, с. 3); *Чим більше підприємство, чим більше тварин, тим більше потрібно антибіотиків.* (№2 від 15.01.2020, с. 29); *Але чим старшою я стаю, тим більше розумію ...* (№6 від 12.02.2020, с. 10).

На сторінках газети зафіксовано випадок, що засвідчує порушення в реченні, ускладненому відокремленою поширеною обставиною. Згідно із синтаксичною нормою дієприслівникові звороти в таких реченнях, виражаючи додаткову дію, відносяться як до дієслова-присудка, так і до підмета, тобто виконавець основної і другорядної дії спільний. У зв'язку із цим конструкції, де відокремлену обставину такого типу використано, а

підмет її не стосується, кваліфікуємо як помилкові. Наприклад: *Отримавши спеціалізований автомобіль, ця проблема нарешті вирішиться ...* (№3 від 22.01.2020, с. 32) (варто: *Отримавши спеціалізований автомобіль, ми нарешті вирішимо цю проблему ...*).

Зафіксовано випадок помилкового використання займенника: *Особливо в тих напрямках, як лікування проблем гінекології, швидкої допомоги, інтенсивної терапії, травматології ...* (№2 від 15.01.2020, с. 4) (потрібно: *таких*); а також використання займенника, що нееквівалентний контексту: *Якщо у вас буде нагода відвідати своїх рідних та друзів – то він у вас вийде особливо вдалим.* (№3 від 22.01.2020, с. 32) (варто: *візит*).

Отже, на синтаксичному рівні найвищу частотність мають помилки, що стосуються вживання прийменників. Часто трапляються відхилення через незнання правил узгодження присудка з аналітично вираженим підметом; інші аномативи нечисленні.

2.4. Пунктуаційні помилки

Досліджуючи газетні тексти, ми з'ясували, що автори допускають пунктуаційні помилки, які можна диференціювати на три групи. Першу групу таких аномативів репрезентують помилки, пов'язані із відсутністю потрібних розділових знаків у публікаціях цих ЗМІ. Зокрема, у простих ускладнених реченнях автори не виділяють комами додатки зі значенням виключення, що починаються словами *крім, окрім, замість* (... *які замість шкоди підтримають нашу ініціативу ...* (№2 від 15.01.2020, с. 24)) та обставини, виражені дієприслівниковими зворотами (... *обов'язково реєструвати проїзд заходячи в транспорт.* (№6 від 12.02.2020, с. 4)).

Типовим порушенням пунктуаційної норми в матеріалах мережеских ЗМІ є відсутність парного видільного знака або його частини при вставних словах чи конструкціях. Наприклад, ... *отже немає причин відкладати зміну статусу на більш тривалий термін.* (№49 від 25.12.2019); *Отже не пропустіть свій шанс на привабливе знайомство й перспективу розвитку*

стосунків. (№49 від 25.12.2019); ... *яке зовсім не сприяє коханню, а скоріше, руйнує сім'ю.* (№49 від 25.12.2019); *Запропонований президентом законопроект по суті закріплює й унормовує саму реформу ...* (№49 від 25.12.2019, с. 30); *Хоча в принципі багато експертів уважають ...* (№49 від 25.12.2019, с. 30); *Очевидно товаровиробники побоюються ...* (№2 від 15.01.2020, с. 31); ... *оскільки в нього звісно не було ані умислу, ані зухвалої поведінки ...* (№3 від 22.01.2020, с. 6); *Звинувачувати Вінницю у так би мовити млявому розвитку туризму не доводиться ...* (№3 від 22.01.2020, с. 30); *Так було в ситуаціях з Ющенком, Порошенком і зрештою Зеленським.* (№3 від 22.01.2020, с. 31); *З одного боку є постанова Кабміну ...* (№4 від 29.01.2020, с. 2); *До речі зазначає ...* (№5 від 05.02.2020, с. 31); *Утім надмірна емоційність не допомогла ...* (№7 від 19.02.2020, с. 30).

Неправомірною є відсутність тире між підметом і присудком, які виражені іменниками: *Кар'єра, робота й бізнес речі важливі.* (№49 від 25.12.2019) (правильно: *Кар'єра, робота й бізнес – речі важливі*); а також на місці пропущеного члена речення: *В Едді Мерфі 10 дітей, старшому сину 30 років, а наймолодшому понад рік.* (№3 від 22.01.2020, с. 18) (треба: *В Едді Мерфі 10 дітей, старшому сину 30 років, а наймолодшому – понад рік*).

Виявлено відхилення від норм і в реченні ... *простіше розлучитися ніж звільнитися з роботи.* (№5 від 05.02.2020, с. 29). Між однорідними членами речення, з'єднаними сполучником *ніж*, кому ставимо, тому правильно буде так: ... *простіше розлучитися, ніж звільнитися з роботи.*

Слід зазначити, що журналісти періодичних видань часто не відокремлюють другою комою підрядні речення, що стоять у середині головної частини після слова, від якого залежать: *Лікувати захворювання тим антибіотиком, яким годували тварину вже неможливо.* (№2 від 15.01.2020, с. 29) (треба: *Лікувати захворювання тим антибіотиком, яким годували тварину, вже неможливо*); *Ще одна перспектива, про яку йшлося на ... – це реабілітація у Литві учасників АТО і ООС з Вінниччини.* (№4 від 29.01.2020, с. 4) (треба: *Ще одна перспектива, про яку йшлося на зустрічі ...,*

– це реабілітація у Литві учасників АТО і ООС з Вінниччини). У наведених прикладах кома стоїть тільки перед підрядними означальними реченнями, а за правилами має стояти й після них.

Крім того, у низці складносурядних речень коми не поставлено на межі між їхніми частинами: *Усі вогнегасники в школі справні, перезаряджені і їх є вдосталь.* (№49 від 25.12.2019, с. 5) (правильно: *Усі вогнегасники в школі справні, перезаряджені, і їх є вдосталь*); *... обшуки були і вони санкціоновані.* (№2 від 15.01.2020, с. 5) (правильно: *обшуки були, і вони санкціоновані.*); *Для мене це все стало новим досвідом і я став новою людиною за ці 2,5 місяці ...* (№3 від 22.01.2020, с. 4) (треба: *Для мене це все стало новим досвідом, і я став новою людиною за ці 2,5 місяці ...*); *Її друзі і колеги «по цеху» одразу ж почали розпитувати про немовля і жінка не стрималася ...* (№3 від 22.01.2020, с. 15) (треба: *Її друзі і колеги «по цеху» одразу ж почали розпитувати про немовля, і жінка не стрималася ...*); *Ми знаємо один одного уже давно і я подумав ...* (№4 від 29.01.2020, с. 10) (правильно: *Ми знаємо один одного уже давно, і я подумав ...*); *Але тоді я захопилася Мелом і мені здавалося ...* (№4 від 29.01.2020, с. 15) (правильно: *Але тоді я захопилася Мелом, і мені здавалося ...*); *А загалом уся благодійна допомога ... має ставитися на облік і це контролюють волонтери* (№4 від 29.01.2020, с. 30) (треба: *А загалом уся благодійна допомога ... має ставитися на облік, і це контролюють волонтери*); *... це було жахливо і саме тому вона вирішила лягти під ніж хірурга ...* (№6 від 12.02.2020, с. 9) (треба: *... це було жахливо, і саме тому вона вирішила лягти під ніж хірурга ...*); *З'явиться можливість допомагати людям і ви отримаєте від цього моральне задоволення.* (№6 від 12.02.2020, с. 32) (правильно: *З'явиться можливість допомагати людям, і ви отримаєте від цього моральне задоволення*); *... тоді моя мама наклала на себе руки і я підсвідомо підлаштовувалася під чоловіків.* (№7 від 19.02.2020, с. 11) (правильно: *... тоді моя мама наклала на себе руки, і я підсвідомо підлаштовувалася під чоловіків*). Ці приклади засвідчують погане знання структури складного речення, через що журналісти не можуть точно

визначати предикативні частини таких речень, а отже й правильно оформити їх пунктуаційно.

Виявлено й випадки, коли пунктуаційні знаки в складному реченні з різними видами зв'язку відсутні між предикативними частинами, поєднаними сурядним сполучником: *Ми зустрілися на вечірці і коли я збиралася додому, Мел просто застрибнув у мій «Porsche».* (№4 від 29.01.2020, с. 14) (правильно: *Ми зустрілися на вечірці, і, коли я збиралася додому, Мел просто застрибнув у мій «Porsche»*); *Я змалку захоплювався музикою і коли десь чув музику, мною аж трусило.* (№5 від 05.02.2020, с. 17) (треба: *Я змалку захоплювався музикою, і, коли десь чув музику, мною аж трусило*).

Чисельною є група анормативів, зумовлена відсутність тире при оформленні прямої мови, коли слова автора стоять в постпозиції щодо неї. Таке порушення спостерігаємо в реченнях: *Генеральний прокурор Руслан Рябошапка призначив 20 грудня нового прокурора Вінницької області ..., повідомляє сайт Генпрокуратури.* (№49 від 25.12.2019, с. 31) (правильно: *Генеральний прокурор Руслан Рябошапка призначив 20 грудня нового прокурора Вінницької області ..., – повідомляє сайт Генпрокуратури*); *Саме НКРЕСКП, державний регулятор, встановлює тарифи на тепло ..., уточнює Сергій Моргунов.* (№2 від 15.01.2020, с. 2) (треба: *Саме НКРЕСКП, державний регулятор, встановлює тарифи на тепло ..., – уточнює Сергій Моргунов*); *... виявлені порушення конституційних прав дітей, інформує сайт Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.* (№3 від 22.01.2020, с. 5) (правильно: *... виявлені порушення конституційних прав дітей, – інформує сайт Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини*); *Тому боротьба за статуетку буде кривавою, говорять організатори заходу.* (№3 від 22.01.2020, с. 12) (треба: *Тому боротьба за статуетку буде кривавою, – говорять організатори заходу*); *... але не відомо, з якою метою, відзначає завідувач кафедри ...* (№3 від 22.01.2020, с. 30) (правильно – *... але не відомо, з якою метою, – відзначає завідувач*

кафедри ...); Такий психологічний прийом дозволить створити належні умови для консультування психолога, каже офіцер служби ... (№6 від 12.02.2020, с. 26) (треба – Такий психологічний прийом дозволить створити належні умови для консультування психолога, – каже офіцер служби ...).

Другу групу зафіксованих пунктуаційних помилок становлять анормативи, пов'язані з безпідставним вживанням розділових знаків там, де за правилами вони не передбачені. Найчастіше журналісти помиляються, виділяючи як вставні слова, що такими не є: ... *але йдеться про, приблизно, 50 осіб.* (№6 від 12.02.2020, с. 28). Варто зазначити, що *приблизно* є прислівником, тому його не потрібно відокремлювати комами.

Під час аналізу газетних текстів з'ясовано, що автори помиляються, ставлячи в простому реченні кому перед сполучником *або*. Приміром: *У Росії, наприклад, людське життя нічого не варте, або коштує дуже дешево.* (№4 від 29.01.2020, с. 29) (треба: *У Росії, наприклад, людське життя нічого не варте або коштує дуже дешево*).

Під час вивчення пунктуаційних відхилень зафіксовано, що журналісти помилково ставлять кому в конструкціях *перш ніж, (не) раніше ніж, (не) довше ніж* і под., коли правилами це не передбачено: *Але перш, ніж купувати цифровий приймач T2 ...* (№4 від 29.01.2020, с. 31) (правильно: *Але перш ніж купувати цифровий приймач T2 ...*).

До третьої групи пунктуаційних відхилень належать помилки, пов'язані з ненормативним використанням одного розділового знака замість іншого. З'ясовано, що автори надміру захоплюються вживанням тире, замінюючи ним інші розділові знаки. Якщо в складних безсполучникових реченнях тире як варіантний знак зрідка використовують (коли друга частина указує на причину або обґрунтування дії, стану, ознаки, про які йдеться в першій), то в складнопідрядному реченні таке вживання є неправомірним. Наприклад, у реченні *І опинилася в компанії Стокгольма, Антверпена й Бремена – які стали володарями премій в інших номінаціях.* (№49 від

25.12.2019, с. 2) (треба: *І опинилася в компанії Стокгольма, Антверпена й Бремена, які стали володарями премій в інших номінаціях*).

Отже, автори газетних текстів часто порушують пунктуаційні норми, допускаючи три основні групи помилок: відсутність потрібних розділових знаків, уживання таких знаків поза правилами, ненормативна заміна одного знака іншим. Основними причинами цих відхилень може бути низький рівень знань синтаксису й пунктуації української мови, недбале редагування матеріалів, брак часу на їхнє належне пунктуаційне оформлення.

ВИСНОВКИ

Нормативні правила та засади випрацьовуються впродовж віків, щоб стати визначальними для сучасних носіїв літературної мови. Мова – матеріалізація мислення, основа людського спілкування та розуміння. Головною категорією культури мови є мовна норма, що диктується тенденціями розвитку суспільства.

Проблема культури мови друкованих ЗМІ дуже важлива, адже саме від неї залежить наповненість духовного світу українців, збереження нашої етнічної ідентичності. Мова газети, що відбиває складні соціальні процеси, матеріалізує не тільки особисту, а передусім суспільну свідомість, впливає на вироблення громадської думки, допомагає у формуванні певного типу соціальної поведінки людини. Тобто споживачі інформаційного продукту підсвідомо наслідують мовні конструкції, уживаючи їх у побуті, виробничій діяльності. У такий спосіб зразки ненормативної мови стають надбанням широкого загалу.

У роботі окреслено основні аспекти вчення про мовну норму, подано критичний перегляд трактування помилки як аномативу, що виникає внаслідок невмотивованого порушення норми і є наслідком неправильних мисленнєвих операцій, типологізовано мовні помилки, виявлено помилконебезпечні місця та ступені їхнього лінгворизику.

Ми ознайомилися з дослідженнями З. Партика, А. Капелюшного, Т. Бондаренко, порівняли різні трактування феномену помилки, розглянули кожен підхід до типологізації помилок, зробили аналіз орфографічних, лексичних, граматичних (морфологічних і синтаксичних), пунктуаційних утворень.

Дослідження мови газети «Місто» на наявність орфографічних помилок, співвідносних із буквеними орфограмами, виявило, що найчастіше редактори припускаються порушення фонетичних правил милозвучності мови, а саме аномативного вживання прийменників *у/в, і/ї, з/із/зі*. Незнання правил написання прислівників також є важливим помилконебезпечним

місцем у матеріалах журналістів. Випадки неправильного правопису слів, співвідносних із небуквеними орфограмами, представлені в газетних текстах здебільшого відсутністю лапок, де вони нормативно передбачені. Перестановки та пропуски, заміни літер іншими становлять дещо меншу за чисельністю групу аномативів.

Дослідження газетного матеріалу показало, що журналісти активно порушують лексичні норми. Найпоширенішими групами лексичних аномативів є мовленнєва надмірність й інтерфедеми. Це, на нашу думку, зумовлено активізацією використання спільних із російською мовою компонентів синонімічного ряду, як наслідку зовнішнього впливу, а також із буквральним перекладом лексем російської мови з урахуванням фонетично-вимовних норм української викликає велике занепокоєння. Зрідка спостерігаємо сплутування семантики паронімів.

Особливо гостро проблема культури мови торкається дотримання граматичних норм: як морфологічних, так і синтаксичних. Серед морфологічних аномативів високим ступенем ризику відзначено помилки, пов'язані з використанням лексико-граматичних категорій іменника. Зокрема це стосується оформлення родового відмінка однини іменників чоловічого роду II відміни та уживання відмінкових форм іменників, що входять до складу кількісно-субстантивних сполучень. Щодо інших частин мови, то знаходимо ненормативні форми класу дієслів та утворення помилкових форм ступенів порівняння прикметників. Найбільше синтаксичних помилок зауважено у вживанні недоречних прийменників, неправильній координації підмета й присудка та ненормативному узгодженні між іншими членами речення. Наявні аномативи й у реченнях, ускладнених відокремленими членами.

Журналісти не завжди належно ставляться й до пунктуаційного оформлення, ігноруючи чинні норми або ж не дотримуючись правил через погане володіння ними. На сторінках газети виявлено три групи пунктуаційних помилок. До аномативів, пов'язаних із відсутністю потрібних розділових знаків у публікаціях, на рівні простого речення

відносимо відсутність видільного знака при вставних словах, відсутність тире між підметом і присудком та на місці пропущеного члена речення, відсутність коми між однорідними членами речення. На рівні складнопідрядного речення часто не вживають коми після підрядної частини, що перебуває в інтерпозиції щодо головної. У низці складносурядних речень коми немає між їхніми частинами. У реченнях з різними видами зв'язку відсутні розділові знаки на межі предикативних частин, поєднаних сурядним сполучником. Група аномативів, пов'язаних із ненормативним уживанням розділових знаків, представлена безпідставним виділенням слів, що не є вставними; уживанням коми в конструкціях, де вона не передбачена. До третьої групи пунктуаційних відхилень відносимо надмірне вживання тире замість нормативних розділових знаків.

Усього виявлено 291 лексичну аномативну одиницю на сторінках видань газети «Місто» за період від 25.12.2019 р. до 11.03.2020 р.. (див. Додатки 1, 2)

Статистика частотності виявлення аномативів і їхнє широке розуміння дають змогу поглиблювати дослідження в цій сфері для створення комп'ютерних програм редагування і виправлення помилок. Також вона дає уявлення про весь спектр аномативів, відкриваючи шлях для конкретизації.

Аналітичне дослідження ненормативних одиниць, вилучених із газетних матеріалів, виявило глибинні зв'язки з причинами породження аномативів. На основі аналізу пропонованих у науковій літературі чинників появи помилок та зібраного негативного мовного матеріалу підсумовуємо, що основними причинами породження ненормативних одиниць є незнання норм сучасної літературної мови, потужний вплив російської мови, що позначився на всіх рівнях мовної системи, дія аналогії до інших граматичних форм тощо.

Процесом, який викликає занепокоєння, є те, що мовна неграмотність друкованих ЗМІ найчастіше лишається непоміченою більшістю населення. Іноді споживачі інформації сприймають наявні помилки за достовірну

інформацію, тому що газетні тексти відносять до високоякісного, перевіреного матеріалу. Через такі деструктивні тенденції загальний рівень освіченості, культури мови знижується, а неграмотність у повсякденному спілкуванні перестає вважатися осудною. Відтак недбале оформлення журналістського тексту може негативно позначитися на змісті повідомлення й завадити автору досягти поставленої комунікативної мети. До того ж багато помилок почали вважатися цілком нормативними, а деякі похибки навіть стають «крилатими».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антоненко-Давидович Б. Як ми говоримо. Київ : Либідь, 1991. С. 74–75.
2. Бибик С. П. Колоквіалізація мови преси: мовна норма чи саботаж культури спілкування? // *Культура слова*. 2013. Вип. 79. С. 133–135.
3. Бибик С. П. Оновлена стильова норма засобів масової інформації // *Українська мова*. 2016. №2. С. 72–81.
4. Бондаренко Т. Г. Інтерфедеми і росіянізми як наслідок міжмовних контактів на лексичному рівні / Т. Г. Бондаренко // *Наукові записки Ін-ту журналістики*. Київ, 2002. Т. 9. С. 106–111.
5. Бондаренко Т. Морфологічні помилки у мові друкованих ЗМІ / Т. Бондаренко // *Філологічні студії : наук. часопис*. Луцьк, 2002. № 1. С. 4–12.
6. Бондаренко Т. Г. Орфографічна помилка: спроба лінгвістичного переосмислення // *Наукові записки Ін-ту журналістики*. Київ, 2001. Т. 2. С. 108–111.
7. Бондаренко Т. Г. Порухення лексичних норм української мови (на матеріалі друкованих ЗМІ) / Т. Г. Бондаренко // *Мова у слов'янському культурному просторі : тези доп. та повідомл. Міжнародної наук. конф. (Умань, 23 – 25 травня, 2002 р.)*. Умань : Графіка, 2002. С. 52–54.
8. Бондаренко Т. Г. Процеси семантичної модифікації лексем у мові ЗМІ / Т. Г. Бондаренко // *Українська філологія: теоретичні та методичні аспекти вивчення : збірник праць науково-практичних читань до 80-річчя Г. Р. Передрій*. Черкаси : Брама-Україна, 2005. С. 271–278.
9. Бондаренко Т. Г. Пунктуаційні помилки як різновид комунікативного шуму / Т. Г. Бондаренко // *Лінгвогеографія Черкащини : збірник матеріалів міжвузівської науково-практичної конференції*. Умань, 25–26 травня 2000 р. / Редкол. : І. В. Кузь та інші. Київ : Знання, 2000. С. 88–90.
10. Бондаренко Т. Г. Типологія мовних помилок та їх усунення під час

редагування журналістських матеріалів: автореф. дис.... канд. філол. наук: 10.01.08 / Т. Г. Бондаренко / Київський національний університет імені Т. Шевченка. Київ, 2003. 18 с.

11. Волощак М. Неправильно-правильно: Довідник з українського слововживання (друге доп. вид.). Київ : Вид. центр «Просвіта», 2003. 160 с.

12. Головащук С. І. Українське літературне слововживання: словник-довідник. Київ : Вища школа, 1995. 319 с.

13. Городенська К. Нові явища та процеси в українському словотворенні: динаміка чи деструкція словотвірних норм? / К. Городенська // Українська мова. 2013. № 2. С. 3–11.

14. Городенська К. Українське слово у вимірах сьогодення. Видання друге, істотно доповнене. Київ : КММ, 2019. 208 с.

15. Данильчук Д. Український правопис: роздоріжжя і дороговкази. Київ : «Либідь», 2013. 224 с.

16. Єрмоленко С. Я. Кодифікація норми // Українська мова. Енциклопедія. Київ, 2007. 269 с.

17. Єрмоленко С. Я. Мовна норма // Українська мова. Енциклопедія. Київ, 2007. С. 438–440.

18. Жовтобрюх М. А. Мова української періодичної преси (кінець ХІХ – початок ХХ ст.) / М. А. Жовтобрюх; відп. ред. Йосип Адріанович Багмут; Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні АН УРСР. Київ : Наукова думка, 1970. 303 с.

19. Завальнюк І. Я. Синтаксичні одиниці в мові української преси початку ХХІ століття: функціональний і прагмалінгвістичний аспекти / Завальнюк І. Я. Вінниця : Нова книга, 2009. 400 с.

20. Капелюшний А. О. Стилїстика й редагування: практичний словник-довідник журналіста / А. О. Капелюшний. Львів : ПАІС, 2002. 576 с.

21. Капелюшний А. О. Типологія журналістських помилок. Львів, 2000. 68 с.

22. Кислюк Л. П. Сучасна словотвірна норма української мови: мовна практика та кодифікація // Українська мова. 2012. № 1. С. 52–66.
23. Коляда Т. Ф., Морозюк І. Є. Основи літературного редагування. Одеса : Наука і техніка, 2005. 76 с.
24. Коць Т. А. Аксиологічний і часовий виміри мовної норми / Т. А. Коць // Українська мова. 2017. №4. С. 42–49.
25. Коць Т. А. До проблеми лексичної норми сучасної української літературної мови / Т. А. Коць // Мовознавство : Науково-теор. журнал Ін-ту мовознавства ім. О. О. Потебні. 2009. № 1. С. 70–75.
26. Коць Т. А. Літературна норма у функціонально-стильовій і структурній парадигмі / Т. А. Коць. Київ : Логос, 2010. 303 с.
27. Коць Т. А. Про прескриптивну і дескриптивну норму в граматиці / Т. А. Коць // Культура слова. 2010. №72. С. 47–55.
28. Коць Т. А. Унормування української мови в кінці ХІХ – на початку ХХ ст.: засади, кодифікація, реалізація / Т. А. Коць // Українська мова. 2018. №4. С. 34–40.
29. Культура мови: від теорії до практики: монографія / Л. Струганець, О. Бобесюк, О. Веремчук та ін.; [за ред. Л. Струганець]. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2015. 216 с.
30. Літературна норма і мовна практика / [С . Я. Єрмоленко, С. П. Бибик, Т. А. Коць та ін.]; за ред. С. Я. Єрмоленко. 2013. 320 с.
31. Мельничайко В. Я. Українська пунктуація. Пунктуаційні помилки // Українська мова. Письмовий екзамен. Як уникнути помилок / В. Я. Мельничайко. Тернопіль : «Навчальна книга – Богдан», 1998. 64 с.
32. Партико З. В. Загальне редагування. Нормативні основи: навч. посіб. / З. В. Партико. Львів : Афіша, 2001. 416 с.
33. Перфілова Н. Русизми : Результат двомовності чи низької культури мовлення? Суржик : проектна робота / Н. Перфілова // Українська мова та література. 2016. №5–6. С. 70–73.
34. Пилинський М. М. Мовна норма і стиль / Київ: Наукова думка,

1976. 288 с.

35. Прокопчук Л. В. Пунктуаційні аномативи в регіональних медіатекстах / Л. В. Прокопчук // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Філологія (мовознавство). 2019. Вип. 28. С. 116–122.

36. Савченко І. С. Пунктуація сучасної української мови / І. С. Савченко. Черкаси : «Відлуння-Плюс», 2008. 152 с.

37. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О. О. Селіванова. Полтава : Дозвілля. Київ, 2006. 716 с.

38. Селігей П. О. Нормативний підхід у мовознавстві й мовна критика / П. О. Селігей // Стиль і текст. 2012. Випуск 13. С. 66–72.

39. Селігей П. О. Типи багатослів'я в наукових текстах / П. О. Селігей // Українська мова. 2013. № 4. С. 22–44.

40. Струганець Л. В. Динаміка лексичних норм в українській лексикографії ХХ століття: Дис... д-ра філол. наук: 10.02.01 / Національний педагогічний ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2002. 427 с.

41. Струганець Л. В. Культура мови [словник термінів] / Л. В. Струганець. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2000. 125 с.

42. Струганець Л. В. Мовна норма: стале і змінне / Л. В. Струганець // Культура слова. 2011. № 74. С. 34–43.

43. Українська мова: Енциклопедія / Редкол. Русанівський В. М., Тараненко О. О., Зяблюк М. П. та ін. 3-тє вид., випр. і доп. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007. 853 с.

44. Фаріон І. Мовна норма: знищення, пошук, віднова (культура мовлення публічних людей): монографія / Ірина Фаріон. Вид. 3-тє, допов. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2013. 331 с.

45. Фрейд З. Психопатология обыденной жизни // Кластер Фобий. <http://www.phobis.narod.ru/authors/freud/analiz/analiz1.html>. [03.12.05].

46. Хойнацький М. Типові коректорські помилки // Урок української. 1999. №2–3. С. 19.

47. Шевченко А. М. Проблема норми у сучасному мовознавстві / А. М. Шевченко // Історичні регіони України: минуле та сучасність: матеріали Всеукр. наук. конф., 28 листопада 2013 р., Харківський національний автомобільно-дорожній університет. Харків, 2013. С. 137–140.

48. Шульська Н. М. Редагування власне орфографічних помилок у журналістських текстах / Н. М. Шульська // Молодий вчений. 2016. № 8. С. 261–264.

49. Яворська Г. М. Прескриптивна лінгвістика як влада. Київ, 2000. 286 с.

50. Яворський А. Ю. Лексичні помилки на сторінках друкованих ЗМІ / А. Ю. Яворський // Українська мова у ХХІ столітті: традиції і новаторство. Київ, 2012. С. 248–251.

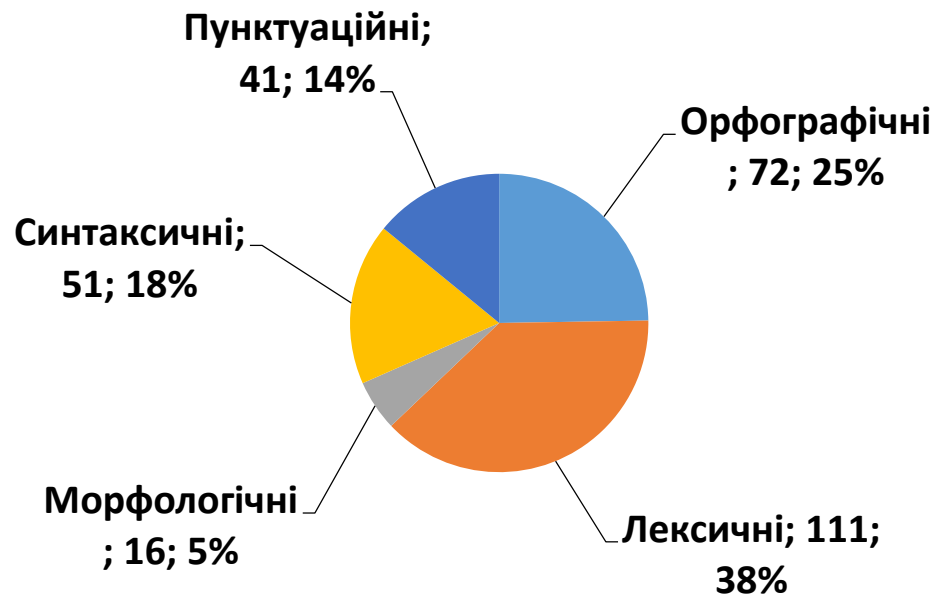
51. Яворський А. Ю. Морфологічні помилки в журналістських текстах / А. Ю. Яворський // Масові комунікації: виміри, технології, конфігурації. Донецьк : ДІСО, 2012. Вип. 4. С. 159–161.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Види анормативів			К-сть	%	
Орфографічні	Власне орфографічні	Буквені	Порушення милозвучності мови	57	19,59
		Небуквені	Ненормативне написання частин мови	3	1,03
			Інше	2	0,69
	Невласне орфографічні		1	0,34	
			9	3,09	
Лексичні	Мовленнєва надмірність		11	3,78	
	Інтерферени		99	34,02	
	Сплутування паронімів		1	0,34	
Граматичні	Морфологічні	Класу іменника		5	1,72
		У системі дієслівних форм		10	3,44
		Інше		1	0,34
	Синтаксичні	Ненормативне вживання прийменників		40	13,76
		Ненормативне узгодження членів речення		4	1,37
		Інше		7	2,41
Пунктуаційні	Відсутність потрібних розділових знаків		37	12,71	
	Вживання зайвих знаків		3	1,03	
	Непогрунтована заміна одних знаків іншими		1	0,34	

Додаток 2

Додаток 3

Словник-порадник з українського літературного слововживання

Неправильно	Правильно
Багатообіцяючий	Багатонадійний, великонадійний, перспективний
бажаючий	охочий
безплатний, безплатно	безкоштовний, безкоштовно
більше року	понад рік
більше того	навіть більше, ба більше, ще більше
в основному	переважно
викликати (створювати умови для чогось)	зумовлювати, спричинювати
відмічати (фіксувати певний факт)	зазначати
вірно (на позначення правильності чогось)	правильно
включаючи (на позначення	зокрема

виділення чогось з-поміж однотипного)	
даний	цей
дати / мати можливість	дати / мати змогу
дійсно	справді
діла	справи
діючий	чинний
до останнього часу	донедавна
достатньо	удосталъ, доволі
дякуючи (на позначення причини здійснення чого-небудь)	завдяки
за наростаючою	динамічно, стрімко
за рахунок	завдяки, за кошт
задача (мета, ціль)	завдання
займати (посідати керівне місце), займати (досягати певних висот)	обіймати посідати
залишатися при своїй думці	обстоювати свою думку, держатися своєї думки
керуючий	керівник
мати відношення	бути причетним, мати причетність
між іншим	до речі
на протязі	протягом, упродовж
на стороні	на боці
направляти (надавати потрібного напрямку)	спрямовувати, надсилати
необхідний, необхідність, необхідно	потрібний, потреба, потрібно
отримувати (здобувати що-небудь)	виборювати

по відношенню	щодо
по можливості	якщо можна, якщо є змога
по факту	насправді
потопаючий	потопальник
при цьому	одночасно
підходящий	придатний, відповідний
приймати рішення	вирішувати, ухвалювати, виносити ухвалу
присутній (на позначення наявності неживого предмета)	наявний
простими словами	інакше кажучи
разом з тим	водночас
розборка	суперечка
свого роду	своєрідний, особливий
складова	складник
скоріше (на позначення вірогідності)	дуже вірогідно, дуже ймовірно, дуже можливо, цілком вірогідно, цілком імовірно
скупати	сумувати
таким чином	так, у такий спосіб
той чи інший	той чи той
у більшості випадків	здебільшого
у випадку	у разі, в ситуації
у залежності від	залежно від
у свою чергу	зі свого боку, і собі, так само, також, подібно до, у відповідь, як і інші
у силу	через, з огляду
у першу чергу	насамперед
у подальшому	згодом

у порівнянні з	порівняно з
у принципі	власне кажучи
у результаті	зрештою
у тому числі	серед них, поміж них, зокрема
у цілому	загалом
у якості	у ролі
уточнюючий	уточнювальний
цілющий	життєдайний
швидше за все	найвірогідніше, найімовірніше, радше